

**VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE
SV. ALŽBETY BRATISLAVA
KATEDRA SOCIÁLNEJ PRÁCE**

095259

ROZVOD A JEHO VPLYV NA STAROSTLIVOSŤ O DIEŤA

BAKALÁRSKA PRÁCA

2012

KLAUDIA VAŠKOROVÁ

**VYSOKÁ ŠKOLA ZDRAVOTNÍCTVA A SOCIÁLNEJ PRÁCE
SV. ALŽBETY BRATISLAVA
KATEDRA SOCIÁLNEJ PRÁCE – DENNÁ FORMA**

ROZVOD A JEHO VPLYV NA STAROSTLIVOSŤ O DIEŤA

BAKALÁRSKA PRÁCA

Študijný program: Sociálna práca
Študijný odbor: 7561 Sociálna práca
Školiteľ: Mgr. Peter Szabo

BRATISLAVA 2012

KLAUDIA VAŠKOROVÁ

**Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava
Bratislava**

Katedra sociálnej práce - denná forma štúdia

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Akademický rok: 2011/2012

Typ záverečnej práce: Bakalárska práca

Názov záverečnej práce: Rozvod a jeho vplyv na starostlivosť o dieťa

Meno, priezvisko a tituly študenta: Klaudia Vaškorová

Študijný program: Sociálna práca

Študijný odbor: 3. 1. 14. Sociálna práca

Meno, priezvisko a tituly školiteľa: Mgr. Peter Szabo

Školiace pracovisko: Katedra sociálnej práce Bratislava, denná forma štúdia

Meno, priezvisko a tituly vedúceho katedry: Doc. PhDr. Michal Oláh, PhD.

Anotácia:

Práca približuje situáciu s rozvodovosťou v súčasnosti na Slovensku. Zaoberá sa vplyvom rozvodu na manželov a ich maloleté deti. Rozoberá problematiku starostlivosti rozvedených manželov o deti, analyzuje možnosti ak sa na starostlivosti nevedia dohodnúť, charakterizuje striedavú starostlivosť o dieťa a jej uplatňovanie v praxi.

Jazyk práce: slovenský

Vyjadrenie a podpis školiteľa záverečnej práce :

súhlasím/nesúhlasím, (nehodiace prečiarknite)

podpis :

Dátum schválenia zadania:.....

Podpis vedúceho katedry:

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Čestne vyhlasujem, že diplomovú prácu som vypracovala samostatne, neporušila som autorský zákon a použitú literatúru som uviedla na príslušnom mieste.

Bratislava, 12.04.2012

.....
Podpis

POĎAKOVANIE

Týmto by som chcela poďakovať školiteľovi mojej bakalárskej práce Mgr. Petrovi Szabovi za jeho odborné vedenie, metodickú pomoc a cenné rady, ktoré mi poskytol pri jej vypracovaní.

ABSTRAKT

VAŠKOROVÁ, Klaudia: Rozvod a jeho vplyv na starostlivosť o dieťa. [Bakalárska práca]/ Klaudia Vaškorová. – Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava. Katedra sociálnej práce. – Školiteľ: Mgr. Peter Szabo. Stupeň odbornej kvalifikácie: Bakalár sociálnej práce – Bratislava : Katedra sociálnej práce – denná forma štúdia, 2012. 53 s.

Rozvod a jeho vplyv na starostlivosť o dieťa

Rozvody sa stali bežnou, každodennou a plne akceptovanou súčasťou spoločenského života. Preto je veľmi dôležité poskytovanie zabezpečenia, podpory a pomoci rodine bez ohľadu na jej definíciu, alebo jej zloženie. Keď si rodinu, túto dôležitú kocku stavebnice zvanej spoločnosť, udržíme v zdravej a životaschopnej kondícii, bude vďaka nej zdravá aj celá naša spoločnosť. Bakalárska práca približuje situáciu s rozvodovosťou v súčasnosti na Slovensku. Zaoberá sa vplyvom rozvodu na manželov a ich maloleté deti. Rozoberá problematiku starostlivosti rozvedených manželov o deti, analyzuje možnosti ak sa na starostlivosti nevedia dohodnúť, charakterizuje striedavú starostlivosť o dieťa a jej uplatňovanie v praxi. Popisuje činnosti sociálneho pracovníka v role kolízneho opatrovníka v rozvodovom konaní a o možnostiach pomoci sociálneho pracovníka v porozvodových situáciách v rodine.

Kľúčové slová:

Rodina. Rozvod. Striedavá Starostlivosť. Dieťa. Kolízny opatrovník.

ABSTRACT

VAŠKOROVÁ, Klaudia: Divorce and its impact on child care. [Bachelor thesis]/ Klaudia Vaškorová - St. Elizabeth University of Health and Social sciences in Bratislava. Department of Social Work. – Supervisor : Mgr. Peter Szabo. Degree qualifications: Bachelor of Social Work. – Bratislava : Department of Social Work – daily form of studies. 2012. 53 p.

Divorce and its impact on child care.

Divorces have become common, everyday and fully accepted part of social life. Therefore it is very important to provide security, support and help to families regardless of its definition, or its structure. When a family - this important cube of kit called the society, we keep in a healthy and viable condition, it will make healthy also our whole society. Bachelor thesis presents the situation of divorces in Slovakia in the present. It deals with the impact of divorce on spouses and their minor children. It deals with the issue of care for children of divorced spouses, analyzes the options if the spouses can not agree about care of children, characterizes intermittent child care and its application in practice. It discusses about activities of social workers in the role of collision guardian in divorce proceedings and the options of help social workers in post - divorce family situations.

Keywords

Family. Divorce. Shared care. Child. Collision Guardian.

OBSAH

ÚVOD	9
1 TEORETICKÉ VYMEDZENIE POJMU RODINA	11
1.1 Definícia a funkcie rodiny	11
1.1.1 Základné funkcie rodiny.....	12
1.2 Typológia rodín	14
1.3 Rodinné prostredie (Rodina a rodičovstvo)	15
2 PROBLEMATIKA ROZVODOV	17
2.1 Príčiny rozvodov	18
2.1.1 Miera rozvodovosti v Slovenskej republike.....	21
2.2 Vplyv rozvodu na rodičov	22
2.2.1 Fázy rozvodu a ich vplyv	23
2.3 Vplyv rozvodu na deti	24
2.3.1 Prvotné (krátkodobé) reakcie detí na rozvod	25
2.3.2 Dlhodobé reakcie detí na rozvod.....	27
3 STAROSTLIVOSŤ O DIEŤA PO ROZVODE.....	29
3.1 Možnosti starostlivosti o dieťa	30
3.2 Osobná starostlivosť jedného z rodičov	32
3.2.1 Syndróm zavrhnutého rodiča	33
3.3 Striedavá osobná starostlivosť oboch rodičov.....	34
3.3.1 Legislatívne ukotvenie	35
3.3.2 Možnosti aplikácie osobnej striedavej starostlivosti.....	35
3.3.3 Uplatnenie v praxi	36
3.4 Porovnanie osobnej starostlivosti a striedavej starostlivosti	37
4 MIESTO SOCIÁLNEJ PRÁCE V PROBLEMATIKE ROZVODOV.....	39
4.1 Metodické východiská sociálnej práce.....	40
4.2 Úlohy sociálneho pracovníka v porozvodovej starostlivosti o dieťa	41
4.2.1 Predrozvodové obdobie, obdobie prebiehajúceho rozvodu	43

4.2.2 V období prebiehajúceho rozvodu	43
4.2.4 V období po rozvode	45
ZÁVER.....	47
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	49

ÚVOD

„Náš najzákladnejší inštinkt nie je o prežití, ale o rodine. Hoci by väčšina z nás dala svoj vlastný život za prežitie člena rodiny, predsa vedíme, až príliš často, náš každodenný život akoby sme považovali svoju rodinu za samozrejmosť.“

Paul Pearshall

Téma manželstva, rodiny a rozpadu rodiny je na jednej strane často diskutovaná a riešená téma, na druhej strane niekedy až príliš zjednodušovaná. Je potrebné, aby si každý zodpovedný dospelý človek uvedomil následky svojho rozhodnutia uzatvoriť manželstvo a založiť rodinu. Najmä negatívne následky rozhodnutia, ktoré nie je dostatočne zvážené a vedie nakoniec k rozpadu rodiny.

Keď sa dvaja dospelí ľudia nedokážu dohodnúť a už vôbec spolu existovať, rozvod je pre nich vykúpením. Ale ak vo vzťahu nie sú sami, ako to budú znášať ich potomkovia? Dieťa má právo mať oboch rodičov. Dieťa miluje nadovšetko oboch svojich rodičov a nikto nemá právo stavať dieťa do pozície, že bude raz s jedným a raz s druhým rodičom. Ono ich chce spolu oboch a naraz. Spolu sa zabávať, spolu sedieť pri stole a pri večeri rozoberať starosti a radosti prežitého dňa, spolu sa smiať a spolu plakať. Rodič nemá právo svojim zlým rozhodnutím, alebo svojou neochotou riešiť problémy s partnerom cestou nápravy a rozhodnutím o rozvode, brať dieťaťu pocit šťastného domova s oboma rodičmi.

Napriek dôležitosti rodiny v živote človeka stále narastá počet rozvedených manželstiev. Domácnosti zložené z manželského páru s deťmi tvoria dnes v Európe len asi štvrtinu zo všetkých domácností.

Motiváciou pre vypracovanie bakalárskej práce bol záujem poukázať na rozvod ako spoločenský problém, ktorý sa v našej spoločnosti považuje skoro za prirodzenú súčasť života. Cieľom práce je vysvetliť širokej verejnosti dôležitosť fungujúcej úplnej rodiny, informovať o príčinách a miere rozvodovosti, jej vplyve na deti a starostlivosť o ne.

Predkladaná bakalárska práca sa skladá zo štyroch hlavných kapitol. V prvej sa venujeme definícii pojmu rodina, charakterizovaniu typov rodín a rodinného prostredia.

V rámci druhej kapitoly je rozpracovaná problematika rozvodov. Od príčiny, cez mieru rozvodovosti až po vplyv rozvodu na manželov a ich maloleté deti.

Tretia kapitola hovorí o možnostiach porozvodovej starostlivosti rodičov o deti, o osobnej starostlivosti jedného z rodičov, striedavej starostlivosti. Zároveň porovnáva osobnú a striedavú starostlivosť.

Úlohy sociálnej práce, role sociálneho pracovníka pri práci s rodinou v čase pred rozvodom, počas prebiehajúceho konania i po rozvode, sú predmetom poslednej, štvrtej kapitoly.

Hlavným zdrojom informácií pre bakalársku prácu bola literatúra väčšinou z posledného obdobia, odborné články publikované v časopisoch či zborníkoch v printovej a elektronickej forme.

1 TEORETICKÉ VYMEDZENIE POJMU RODINA

Miesto, kde vytvárame svoje prvé sociálne väzby, hľadáme prvé vzory, získavame prvé skúsenosti, neopakovateľné zážitky, dobré a možno aj zlé návyky. Rodina nás ochraňuje a už od narodenia pripravuje na konfrontáciu s okolitým svetom. Aj Kotásková (In Turček, 2003) poukázala na to, že rodina tvorí základ zvnútornených morálnych noriem dieťaťa. A ako uvádza Možný (2008) rodina je stabilizujúcim prvkom sociálneho systému nech vyzerá akokoľvek. Už najstaršie etické a morálne normatívne spisy poukazujú na to, že akonáhle ľudia prestávajú plniť rodinné záväzky, spoločnosť stráca svoju silu.

1.1 DEFINÍCIA A FUNKCIE RODINY

Podľa klasickej definície tvoria rodinu zosobášení manželia a ich vlastné alebo adoptované deti. Manželstvom sa právne legitimizovalo spolužitie muža a ženy a narodením dieťaťa vznikla rodina.

Nakoľko rastie počet nezosobášených kohabitujúcich párov s deťmi, došlo k redefinícii pojmu rodina a považuje sa za ňu aj relatívne dlhodobé spolužitie druhu a družky vychovávajúcich svoje alebo adoptované deti. (Fukuyama, 2005).

Z historického pohľadu existovala inštitúcia manželstva na to, aby poskytla matke s dieťaťom zákonnú ochranu a zabezpečila od otca plynutie finančných prostriedkov, ktoré umožnili deťom vyrásť v životaschopných dospelých ľuďoch.

Zatiaľ čo ešte v prvej polovici 19. storočia bola rodina chápaná ako prírodná, či prirodzená jednotka, od druhej polovice 19. storočia sa už pokladá za inštitúciu vzniknutú historickým vývojom. Hoci sa inštitúcia rodiny i pohľad na túto inštitúciu mení v závislosti od vývoja a smerovania spoločnosti, stále zostáva podstatnou zložkou spoločnosti i útočiskom v nepriazni a nepohode. Z tohto dôvodu ju môžeme nazvať stabilizujúcim prvkom spoločnosti. (Možný, 2008).

Matoušek (2003) rozlišuje rodinu v užšom a širšom zmysle. V užšom, tradičnom ponímaní ako skupinu ľudí spojenú pokrvným príbuzenstvom alebo právnym zväzkom, v širšom ponímaní za skupinu ľudí, ktorí žitím v spoločnej domácnosti deklarujú vzájomnú náklonnosť.

Zákon o rodine (č. 36/2005 Z.z.) vymedzuje rodinu ako východiskovú jednotku spoločenskej hierarchie i štátu, ktorá je založená výhradne na manželstve, do ktorého manžel aj manželka vstupujú dobrovoľne a majú rovnaké postavenie v právach aj povinnostiach. Základnou charakteristikou manželstva je otvorenosť voči rodičovstvu.

Pedagogický slovník (Průcha et al., 2008) zahŕňa do definície rodiny aj jej význam a funkcie: *„Rodina je najstaršou spoločenskou inštitúciou, ktorá plní socializačné, ekonomické, sexuálno- regulačné, reprodukčné a ďalšie funkcie. Vytvára určitú ekonomickú klímu, formuje interpersonálne vzťahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životného štýlu. Zo sociologického hľadiska je formou začlenenia jedinca do sociálnej štruktúry.“*

Podobne charakterizuje rodinu Strieženec (1996), ako najdôležitejšiu sociálnu skupinu, ktorá je ekonomickou, sociálnou bunkou spoločnosti a jej hlavnou úlohou je reprodukcia a výchova, resp. socializácia potomka.

Hoci zákon a mnoho autorov stále hovorí o rodine ako o základnej jednotke spoločnosti, dnes už prebral túto úlohu jednotlivec. Občan sa stáva samostatným nositeľom rolí a právnych záväzkov. Občianske právo odvodzuje právne postavenie jedinca od jeho vlastných schopností a výkonnosti, rovnako aj sociálne vzťahy jednotlivca stále viac presahujú rodinu a príbuzenstvo. *„Jednotkou stredovekej spoločnosti bola rodina, v spoločnosti modernej je ňou jednotlivec.“* (Maine, In Možný, 2008).

„Manželstvo a deti nie je možné považovať za prirodzený cieľ všetkých obyvateľov v dospelom veku. Manželstvo a deti majú konkurenciu vo vzdelávaní sa, budovaní profesijnej kariéry a príjemnom strávení voľného času“ (Vaňo, 2005).

Možno už dnes pre spoločnosť nie je rodina základnou zložkou, ale naďalej bude základom pre jednotlivca. Nájde tu svoj pokoj, útočisko. Rodina je hodnota, ktorá neporaziteľne stojí na prvom mieste vo väčšine hodnotových rebríčkov mladých i starých.

1.1.1 Základné funkcie rodiny

Funkcie rodiny vyjadrujú jej úlohy a poslanie v rámci spoločnosti s ohľadom na jej členov, teda manželov – rodičov a deti. Bujnová (2005) pri otázke funkcií rodiny hovorí o koncepcii dvoch základných funkcií, ktoré zároveň vymedzujú aj jej fungovanie a to o prirodzenej a sociálnej funkcii.

Medzi zásadné a neodmysliteľné funkcie rodiny patria (Levická, 2004):

- biologicko-reprodukčná,

- ekonomická,
- výchovná a socializačná,
- emocionálna a psychohygienická,
- ochranná,
- socializačná.

Biologicko-reprodukčnú funkciu pokladáme za prirodzenú funkciu manželstva, ktorá vychádza z vrodeneho pudu splodiť potomka. Zároveň táto funkcia zabezpečuje ľudskú reprodukciu. Kým v minulosti bolo materstvo pre ženy hlavným cieľom ich existencie, v dnešnej dobe už ide o vec voľby. Okrem samotnej reprodukcie táto funkcia zahŕňa aj starostlivosť o potomka. V rodine sú vytvorené ideálne podmienky pre tento proces. Pojem starostlivosť však v rámci tejto funkcie zahŕňa starostlivosť o všetkých členov.

Ekonomická funkcia vyplýva z dvoch hľadísk. Za prvé rodinu môžeme vnímať ako prvok ekonomického systému spoločnosti, za druhé ako samostatný ekonomický systém. (Levická, 2004). Rodina hospodári rovnako ako každá ekonomická jednotka, či systém s príjmami a výdavkami. Plánuje, prerozdeľuje, v istom zmysle i investuje finančné prostriedky, ktoré pochádzajú buď z miezd, prípadne dávok. Využitie financií je dôležité pre zabezpečenie základných potrieb jednotlivých členov rodiny.

Poslaním výchovnej funkcie je zabezpečiť deťom všestranný duševný a telesný rozvoj, starať sa o harmonický, intelektuálny, fyzický, morálny a citový vývin, ktorý je podložený a obohatený rodičovskou láskou. Vo výchove dieťaťa je najdôležitejšia práve rodina, ktorá „...sa podieľa na odovzdávaní najdôležitejšieho poznania predchádzajúcich generácií novým členom prostredníctvom nenásilného učenia, založeného na bežnej interakcii členov rodinného spoločenstva.“ (Levická, 2004).

Emocionálna a psychohygienická funkcia je založená na emočných vzťahoch v rodine, ktoré ak sú harmonické a stabilné, poskytujú pre jej členov ideálny priestor pre dobré psychické a fyzické zdravie všetkých jej členov. Táto funkcia je najdôležitejšia a nenahraditeľná pre zdravý psychický a fyzický vývoj detí. (Levická, 2004).

Ochranná funkcia zabezpečuje zvládanie nepohody a nebezpečenstva vonkajšieho sveta. Ak rodina predstavuje dostatočne stabilné prostredie a pomáha svojim členom zvládať rizikové životné situácie, dokáže svojich členov obrániť a ochrániť. (Gabura, 2006).

Socializačná funkcia predstavuje základný stavebný kameň osobnosti dieťaťa. Rodina pripravuje dieťa pre život v spoločnosti. Rodine patrí primárne postavenie

v procese socializácie dieťaťa. Pre zabezpečenie správneho vývoja a socializácie dieťaťa sú dôležité atribúty ako súdržnosť rodiny a jej celková atmosféra, výchovné metódy aplikované rodičmi, či miesto dieťaťa v rodine, jeho postavenie v hierarchii detí. (Možný, 2002).

Všetky funkcie sú vzájomne prepojené, súvisia spolu a ovplyvňujú sa. Ak zlyhá jedna z nich ovplyvní to aj ostatné, ktoré začnú zlyhávať tiež. Pri náznakoch zlyhania už jednej z funkcií preto treba zasiahnuť a rodinu dostať opäť do rovnováhy. Schopnosť rodiny plniť všetky funkcie je nielen v záujme jej členov, ale aj spoločnosti.

1.2 TYPOLÓGIA RODÍN

Rodina je v širšom slova zmysle skupina ľudí, ktorých spájajú emocionálne a príbuzenské väzby. Z hľadiska typológie rodiny je uvádzaných niekoľko delení, ktoré sú rôzne v závislosti od autora.

Z hľadiska zloženia rodiny rozoznáva Košta (2004) nukleárnu a rozšírenú rodinu. Nukleárnu reprezentujú príslušníci dvoch generácií – rodičia a ich vlastné alebo adoptované deti. Dôraz sa kladie na manželskú väzbu. Manželstvo pokladá za rozhodujúci predpoklad rodiny. Člení rodinu na úplnú a neúplnú. Úplná rodina je tvorená oboma rodičmi a ich vlastnými alebo adoptovanými deťmi. Neúplnou rodinou nazýva rodinu, ktorú tvorí len jeden z rodičov plus vlastné alebo adoptované deti. Rozšírenú rodinu tvoria členovia viac ako dvoch generácií, kde v popredí stoja pokrvné vzťahy.

Gabura (2006) rozlišuje rodiny na základe rozdelenia autority na patriarchálnu, ktorej autoritu predstavuje muž, matriarchálnu kde autoritou je žena a egalitárnu, v ktorej sú rozdelené rozhodovacie právomoci.

Aspekt funkčnosti zohľadnil pri delení rodín Dunovský (et al., 1999). Rozdeľuje ich na funkčné, problémové, dysfunkčné a afunkčné.

Funkčné rodiny uspokojujú potreby všetkých členov, sú schopné plniť všetky funkcie, pričom zabezpečujú spokojnosť ako na strane jednotlivých členov tak i na strane spoločnosti.

Ak sa v rodine vyskytuje častejšie istý typ problému, ktorý vplýva na plnenie úloh, no neohrozuje stabilitu a základy rodinného systému a rodina je schopná samostatne problém riešiť, ide o problémovú rodinu.

V dysfunkčnej rodine zlyhávajú viaceré funkcie, vážne sústavné problémy ohrozujú a poškodzujú rodinu a jej členov, negatívne vplývajú na dospelých členov i na vývoj detí. Nepretržitá a dlhodobá nápravná intervencia je v tomto prípade veľmi potrebná.

V prípade afunkčnej rodiny je charakteristické neplnenie základných funkcií. Deti sú ohrozené na živote, čo ústi k odobratiu detí. Rodina sa správa asociálne, čo sťažuje prácu sociálnym pracovníkom a náprava je veľmi náročná a neistá.

1.3 RODINNÉ PROSTREDIE (RODINA A RODIČOVSTVO)

Rodina nevzniká uzatvorením manželstva medzi partnermi, alebo dlhodobým spolužitím partnerov. Vzniká až narodením alebo adoptovaním prvého dieťaťa.

Po narodení dieťaťa musia manželia popri svojej doterajšej role prijímať nové úlohy spojené s rolou otca a matky. Rodičovstvo vnáša do života rodičov veľa nových pozitívnych zážitkov a významne stimuluje ich osobnostný vývoj. Prináša ale tiež celý rad nových nárokov do doterajšieho pomerne pohodlného života. Vyžaduje úplnú zmenu denného rozvrhu rodičov, znamená pre rodičov veľa závažných povinností, neumožňuje voľné sledovanie vlastných záujmov. Dieťa sa stále mení a v rodine nie je možné zotrvať na ustálenej rutine, je nutná stála flexibilita a pružné prispôsobenie novým potrebám detí.

Adaptácia rodiny na nového člena neprebíha vždy hladko alebo automaticky. Najmä niektorí otcovia s tým majú problém. Pritom práve účasť otcov na starostlivosti o dieťa je jedným z najlepších indikátorov budúcej stability manželstva. Rodina sa stáva prostredím, ktoré dáva dieťaťu emočnú istotu, ochranu a oporu v úsilí vyrovnať sa s požiadavkami náročného sveta. Stále sa predlžuje detstvo a neprechádza priamo do dospelosti, ako tomu bolo v minulosti, ale dáva jedincovi čas na dlhé dospievanie a plné osobné rozvinutie.

Zdravá rodina ako nezastupiteľná inštitúcia odovzdáva novým generáciám základné postoje a morálne hodnoty. Jej základom je v optimálnom prípade stabilné manželstvo založené na rovnosti manželov, nie na dominancii jedného z nich. (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Pevné puto so svojimi rodičmi je prirodzenou potrebou každej ľudskej bytosti. Toto puto zaisťuje zdravý a úplný telesný i duševný vývoj. Rodina je miestom, kde sa

rodia a utvárajú medziľudské vzťahy a formuje alebo deformuje sa v nej osobnosť a správanie človeka. (Laca, 2011).

V rodinnom prostredí sa všetci členovia navzájom ovplyvňujú, inšpirujú, pomáhajú si. Ak dieťa vyrastá v tvorivom prostredí, získava zaujímavé podnety, ktoré ho v živote budú ovplyvňovať.

Parsons (In Možný, 2008) videl rodinu ako „...prístav intimity chrániaci pred vypätým konkurenčným prostredím kapitalistickej spoločnosti.“

Podľa Matejčka (1997) rodina nevznikla len ako sociálny dôsledok prirodzeného pohlavného pudu, ale predovšetkým z potreby ochraňovať svoje potomstvo, učiť, vzdelávať a pripravovať ho na život. Pre tento účel je rodinné prostredie dokonalé.

Rodinné prostredie má pravdepodobne najsilnejší vplyv na správanie dieťaťa. Výchovné postupy, atmosféra v rodine, vzájomné vzťahy nielen medzi rodičmi ale aj medzi rodičmi a deťmi, stupeň a spôsob uspokojovania potrieb dieťaťa, morálne hodnoty, sociálne väzby rodiny, to všetko ovplyvňuje správanie dieťaťa. (Krajčírová, Mikloško, 2004).

Pôsobenie rodinného prostredia nemusí byť len pozitívne. Negatívne pôsobí napríklad situácia, keď dieťa trpí nedostatkom v oblasti uspokojovania potrieb. Negatívny vplyv a dôsledky sú spojené predovšetkým s nedostatkom v oblasti citovej a emocionálnej. Narušené vzťahy medzi rodičmi, poväčšine sprevádzané hádkami, vedú najčastejšie k rozvodu, ktorý býva v duševnom dozrievaní dieťaťa závažným patogénnym činiteľom, pretože dochádza k rozpadu dôverne známeho prostredia, bezpečia a istoty. Ak je dieťa v rodine vystavené agresívnemu alebo násilníckemu správaniu, negatívne to ovplyvní nielen psychický ale i fyzický vývoj, nehovoriac o blokoch, ktoré si dieťa so sebou bude niesť až do dospelosti. (Laca, 2011).

Rodina by mala byť v dnešnom svete oázou pokoja a šťastia. Keď sa nám rúca celý svet rodina by mala byť tým miestom, kde si v bezpečí môžeme „lízať rany“ a hľadať silu ako ďalej. Ako najstaršia ľudská inštitúcia nie je imúnna voči vplyvom obmedzení a chýb každého z jej členov. Pre zachovanie rovnováhy v rodine a schopnosti prekonať problémy je nevyhnutná permanentná komunikácia medzi všetkými členmi rodiny. (Peltová, 1995).

2 PROBLEMATIKA ROZVODOV

V minulosti plnila rodina hlavne ekonomickú a politickú funkciu, emocionálne potreby boli uspokojované skôr v širšom spoločenstve. Ako uvádza Sobotková (2007) v súčasnosti existujú oproti minulosti oveľa vyššie očakávania partnerov, aby pre nich vzťah bol osobne uspokojivý, hodnotová orientácia a morálne cítenie v spoločnosti sa menia, viac sa tolerujú mimomanželské vzťahy, dostupnosť antikoncepcie dodáva zdanlivý pocit kontroly situácie, upadá vplyv náboženských kódexov na rodinný život.

Možný (2008) popisuje postupnú liberalizáciu rozvodu. V minulosti boli sobáše iba cirkevné a kánonické katolícke právo nedovoľovalo rozvod. Od roku 1869 mohlo po preukázaní prekážky dôjsť k rozvodu od stola a lôže, ktorý predpokladal sexuálnu abstinenciu rozvedených a neotváral možnosť nového sobáša. Nový sobáš umožňovala iba rozluka, ktorá bola povoľovaná iba celkom výnimočne, najprv iba pápežom a neskôr biskupom. V katolíckej cirkvi toto platí dodnes, pretože pravoverný katolík nemôže ani po rozvode uzatvoriť nový cirkevný sobáš. Najmä po 1. svetovej vojne sa rapídne zvýšil počet čakateľov na rozluku a preto novela manželského zákona patrila k legislatívnej agende nového štátu od začiatku. V máji 1919 bol prijatý zákon, ktorý podstatne liberalizoval rozluky.

Náš súčasný právny poriadok je oveľa liberálnejší ako boli a sú normy katolíckeho cirkevného práva. Manželstvo môže skončiť rozchodom, t.j. neoficiálnym odlúčením manželov, rozvodom alebo smrťou manželského partnera. Rozvod je dnes u nás jediný právny prostriedok zániku manželstva za života manželov. Rozvedení muži a ženy sa môžu slobodne znova sobášiť, zákon pripúšťa rozvod na návrh jednej strany a dokonca aj napriek odporu druhej strany. (Zákon č. 36/2005 Z.z.).

Existuje spojitosť medzi nárastom rozvodovosti a vstupom žien do pracovného pomeru. S nárastom zárobkov sa vedia ženy o seba a svoje deti postarať aj bez manžela. Na druhej strane pri vysokej pravdepodobnosti, že sa manželstvo skončí rozvodom, by bolo od žien veľmi nerozumné, keby neboli pripravené pracovať. (Fukuyama, 2005).

Ďalšími z dôvodov nárastu počtu rozvodov sú jeho spoločenská akceptácia a zvyšovanie nárokov na manželstvo. Najpodstatnejším dôvodom rozvodov je vymanenie ženy z podriadeného postavenia a ekonomickej závislosti od muža. Väčšia miera sa pripisuje aj emočnému uspokojeniu manželov, ktorí sa nesnažia za každú cenu zostať spolu ani kvôli deťom. Dôležitým faktorom rastu rozvodovosti je aj neusporiadané alebo

rozvedené manželstvo rodičov, nakoľko u detí absentuje vzor usporiadanej, fungujúcej, úplnej rodiny a s veľkou pravdepodobnosťou v dospelosti nebudú schopné zotrvať v manželstve. Vzniká tak začarovaný kruh, v ktorom sa deti z rozvedených rodín v dospelosti rozvedú a takýto vzor poskytnú svojim potomkom.

2.1 PRÍČINY ROZVODOV

Rozvod súvisí predovšetkým s manželstvom. Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine stanovuje kedy je spoločensky odôvodnený prípad rozvodu manželstva – ak sú vzťahy medzi manželmi rozvrátené tak vážne, že manželstvo nemôže plniť svoj spoločenský účel a od manželov nemožno očakávať obnovenie manželského spolužitia. Súd zisťuje príčiny, ktoré viedli k vážnemu rozvratu vzťahov medzi manželmi a pri rozhodovaní na ne prihliada.

Pri hľadaní príčiny rozvodov je potrebné sa zamerať na manželstvo, jeho kvalitu prípadne i kvantitu. Ak je manželstvo nefunkčné, a ani jeden z manželov nemá záujem o udržanie vzťahu, nemá význam za každú cenu udržiavať takéto manželstvo. Rozvod je síce krajné riešenie, no niekedy jediné.

Dôvody zlyhania funkčnosti v manželstve začínajú v usporiadaní spoločnosti. S rozvojom modernej spoločnosti sa mení aj usporiadanie rolí v rodinách. V rodinách práve manželstvo tvorí najzraniteľnejší článok, pretože ide o vyvíjajúci sa proces. Kvalita manželstva súvisí s kvalitou osobnosti muža i ženy, ktorí uzatvárajú manželstvo. (Turček, 2003).

Po narodení dieťaťa sa v manželstve mení postavenie matky, otca, vzájomnosť i zdieľanie osobného a intímneho vzťahu medzi manželmi. Zatiaľ čo v minulosti príchod dieťaťa do rodiny predstavoval prínos, najmä v zmysle pomocnej pracovnej sily, dnes už dieťa znamená v ekonomickom aspekte záťaž. (Šrajter, Musil, 2008).

Giddens (In Hašková, 2009) uvádza, že v dnešnej modernej spoločnosti sa transformujú pravidlá zakladania intímnych vzťahov. Účel intímneho vzťahu splodiť dieťa sa mení na prežívanie rozkoše zosobnenej sexuálnou príťažlivosťou. Princíp vytvárania vzťahov už nepredstavuje trvalý stabilný vzťah na celý život, ale len emocionálnu väzbu, ktorá trvá len do času kým partneri vo vzťahu nachádzajú uspokojenie.

V minulosti boli manželstvá uzatvárané v domnienke, že vytrvajú až do smrti. Spoločnosť dokonca neumožňovala a odsudzovala rozvod. Udržanie manželstva sa

preferovalo aj napriek negatívne vplyvu tohto nefungujúceho vzťahu na dieťa, či ostatných členov. V súčasnosti sa ukončenie manželstva rozvodom v krajných prípadoch (neriešiteľný problém, zneužívanie, či týranie) berie ako humánnu prostriedok. (Levická, 2004).

V dnešnej dobe sa stále častejšie vyskytujú opakované manželstvá. Neúplná rodina, najmä v prípade matky s deťmi, nie je schopná dostatočne plniť ekonomickú funkciu, čo je zdrojom frustrácií jej členov a to je dôvodom opakovaných manželstiev, ktoré však nie sú stabilné a sú náchylnejšie k rozvodu.

Uvedomenie si zodpovednosti voči sebe samému, partnerovi, rodine je dôležitý aspekt pri uzatváraní manželstva a zakladaní rodiny. Ak človek nie je schopný niesť zodpovednosť za seba, svoje správanie, nikto ju nemôže prevziať za neho, ani jeho rodina, ani spoločnosť. Dôsledky neschopnosti prijať zodpovednosť vedú k problémom vo vzťahoch, ktoré sa neriešením prehĺbujú, až vyústia do neriešiteľného problému. V prípade manželstva sú neriešiteľné problémy dôvodom na rozvod. (Diatka, 2001).

Rozvoj hodnotového systému človeka, rovnako aj rozvoj zodpovednosti je úzko prepojený so sociálnym prostredím a pohľadom na seba samého. Vychádza najmä z pocitov identity a sebaobrazu, ktoré sa vytvárajú vo výchovnom prostredí i osobnostnými vlastnosťami človeka samého. Málo podnetné prostredie, nedostatočná stimulácia k vývinovo vyšším hodnotám vedie k prevrátenému hodnotovému systému, či neschopnosti prevziať zodpovednosť za svoje konanie. (Turček, 2003).

Zlyhanie komunikácie je problémom, ktorý najčastejšie ústi do rozchodu partnerov. Komunikácia je základným predpokladom na zvládanie problematických a konfliktných situácií. Nie je tomu tak len v pracovnej oblasti, najmä v rodine je kladený zreteľ obzvlášť na komunikáciu. Keď partneri dokážu komunikovať, môžu spoločne riešiť všetky záležitosti manželského života, nezhody, či nápor zo strany spoločnosti. Schopnosť nájsť kompromis je v spolužití dvoch ľudí v mnohých prípadoch rozhodujúca.

Komunikácia súvisí s načúvaním. Načúvanie partnerovi je rovnako dôležitým aspektom kvalitného vzťahu. Len komunikovať nestačí, treba aj počúvať, čo hovorí partner. Načúvať jeho trápeniam, bolestiam, radostiam.. Umožňuje to poznať partnera a vďaka tomu predchádzať konfliktom. Je však nutné aby načúvali obaja partneri.

Ochladnutie citov, prázdnota emocionálnych vzťahov je ďalším z problémov, ktoré v konečnom dôsledku vedú k rozvodu. V dnešnej dobe, pociťujú ľudia, viac ako inokedy, potrebu intímneho vzťahu v zmysle emocionálneho uspokojenia. City sú dôležitou súčasťou vzťahov. Najmä pri zakladaní rodiny by to mal byť jeden zo stavebných prvkov,

pretože dieťa pre zdravý vývoj potrebuje cítiť lásku. Nielen zo strany matky, ale aj lásku medzi oboma rodičmi.

Agresia, násilie, týranie a zneužívanie sú síce extrémne, no veľmi časté príčiny rozvodov. Nejde len o negatívny vplyv na všetkých členov, ale ide už o existenčné ohrozenie týraných členov rodiny. Zmena rodiča – tyrana je ťažko očakávateľná, v mnohých prípadoch sa partner tyrana stane na tyranovi samotnom závislý a pokladá to za akúsi obeť, súčasť láskyplného vzťahu. U detí sa prejavuje syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa. Rozvod je v tomto prípade žiaduci pre zachovanie zdravia všetkých členov. Členovia takejto rodiny potrebujú odbornú pomoc na zvládnutie a vyrovnanie sa so situáciou.

Závislosť na návykových látkach ako alkohol, či drogy a neochota závislého partnera liečiť sa je dôvod na rozvod. Aj v tomto prípade je negatívny dopad zotrúvania v takomto manželstve na ostatných členov, ako zo psychickej tak aj fyzickej stránky, veľmi silný. Veľa krát sa závislosť spája s agresiou a násilím, kedy už členovia sú ohrození na živote.

Mimomanželský vzťah je ďalšou z príčin rozvodu. Ak partner, ktorý si vytvoril vzťah mimo manželstva, nie je ochotný tento vzťah ukončiť a má záujem v ňom zotrvať, prípadne podvedený partner nedokáže nájsť opätovnú dôveru k partnerovi, je manželstvo na konci svojej cesty.

Ak sú kultúrne, sociálne, náboženské, alebo filozofické rozdiely pravidelnou témou hádok partnerov, opakujú sa stále častejšie, majú stále väčší rozsah a trpí tým jeden či obaja partneri, postupne sa od seba vzdávajú. Bez odbornej intervencie, či bez snahy o nápravu, smeruje takáto situácia k rozvodu.

Neúcta jedného z partnerov voči druhému, či oddelené bývanie, keď si každý z partnerov zariadil vlastný život bez toho druhého a ani jeden z partnerov nemá záujem na záchrane manželstva je jediným východiskom rozvod. Manželstvo si už neplní žiadnu zo svojich úloh, stáva sa príťažou pre manželov.

Zotrúvanie v manželstve kvôli výchove dieťaťa je zraňujúce pre rodičov, ktorí sa nemôžu v citovej a vzťahovej oblasti pohnúť ďalej. V mnohých prípadoch však takéto umelé udržiavanie manželstva negatívne vplýva aj na dieťa, ktoré je veľmi senzitívne na rodinné prostredie a dokáže vycítiť chladnú atmosféru medzi rodičmi. (10 dôvodov prečo sa rozviesť, 2009.)

Lahostajnosť je začiatok konca. Zverovanie sa v čase radosti a smútku je veľmi dôležité a partneri by mali stáť pri sebe a navzájom sa počúvať, pomáhať si, podporovať sa.

Vzťah je v prvom rade o zdieľaní - dobrého aj zlého. Keď je zdieľanie odmietané, zákonite to vzťahu ubližuje. Je to znamenie pre partnera, že pre toho druhého nie je dostatočne dôležitý, alebo zlyhala dôvera vo vzťahu.

2.1.1 Miera rozvodovosti v Slovenskej republike

Rozvodovosť na Slovensku má narastajúcu tendenciu a to aj napriek výraznému poklesu sobášnosti a počtu uzatváraných sobášov v 90. rokoch a na začiatku 21. storočia. Dôkazom je nielen zvyšovanie počtu rozvedených manželstiev, ale najmä nárast intenzity rozvodovosti. Kým v roku 2000 by sa pri zachovaní intenzity rozvodovosti rozviedlo približne 27 % manželstiev, od roku 2008 sa rozvodovosť pohybuje nad hranicou 40 %. V roku 2010 pripadalo na 100 uzatvorených manželstiev 47 rozvodov, celkovo to predstavuje 12.015 rozvodov). Nastúpený trend dokazuje tiež vývoj úhrnnej rozvodovosti, ktorá sa v tomto období zvýšila z 0,23 na 0,40. Z toho vyplýva, že ak sa intenzita rozvodovosti dlhodobo zachová na danej úrovni, celkovo by sa až 40 % manželstiev rozviedlo.

Pomerne prudký nárast rozvodovosti najmä medzi rokmi 2005 (11.553 rozvodov) a 2006 (12.716 rozvodov) je možné sčasti vysvetliť významným nárastom realizovaných žiadostí o rozvod z celkového počtu podaných návrhov. Až do roku 2005 sa podiel rozvedených manželstiev pohyboval medzi 76–80 % z celkového počtu návrhov. Od roku 2006 však ich zastúpenie prekračuje 90% hranicu a po roku 2008 sa priblížilo k hranici 95 %.

Pri pohľade na mieru rozvodovosti v rámci okresov, najviac rozvedených párov bolo v Bratislave, časti Petržalka, kde ide o počet 347 rozvodov v roku 2010, v okrese Žilina bolo v tomto roku rozvedených 315 manželstiev, v Prešovskom okrese 308 rozvodov, a v Trnavskom okrese bolo rozvedených 305 párov.

Posun maximálnych hodnôt rozvodovosti do veku nad 40 rokov a zvyšovanie intenzity rozvodovosti vo veku nad 50 rokov u mužov aj u žien sa podpisujú pod nárast hodnôt priemerného veku pri rozvode. Kým v roku 2000 sa priemerný vek pri rozvode pohyboval na úrovni 38,8 rokov u mužov a 36,1 roku u žien, v súčasnosti v mužskej zložke presahuje 41 rokov a u žien 38 rokov. (Vaňo, 2011).

Hlavnou príčinou rozvodu manželstva na strane muža i ženy dlhodobo figuruje rozdielnosť pováh, názorov a záujmov. Jej váha navyše neustále rastie. Kým v roku 2000 stála táto príčina v pozadí 52,6 % rozvodov, v roku 2010 to bolo už 60 % rozvodov, pri ktorých súd konštatoval túto príčinu. Druhou najčastejšou príčinou u mužov bol alkoholizmus a nevera. U žien ide o ostatné príčiny, či súdom nezistené zavinenia.

Zvyšuje sa priemerná dĺžka trvania manželstva v čase rozvodu, kým v roku 1993 to bolo 10,6 roka, v roku 2009 sa zvýšila na 14,4 roka. Rozvádza sa mnoho párov ktorých deti sa osamostatnili a tým stratili dôvod zotrvať v nefunkčnom manželstve. (Štatistický úrad SR, 2011).

Šanca na stabilnú rodinu ale nie je taká malá ako naznačuje štatistická pravdepodobnosť rozpadu manželstva. Predovšetkým ju zvyšujú opakované rozvody – určitá malá časť populácie sa rozvedie za život niekoľkokrát a títo rotujúci jedinci zvyšujú celkovú rozvodovosť a akoby znižujú počet tých, ktorí sa nerozvedú nikdy. (Možný, 2008).

2.2 VPLYV ROZVODU NA RODIČOV

Rozvod je zdĺhavá, bolestivá udalosť plná napätia a stresu a rozhodne nezačína ani nekončí súdnym rozhodnutím o rozvode manželstva. Ak sa rodičia rozhodnú pre rozvod, trpia často pocitom viny a zlyhania. Sú presvedčení, že sklamali svoje deti. Obzvlášť tým trpia tí rodičia, ktorí o rozvod požiadali. Tieto pocity narúšajú ich rodičovské schopnosti.

Teyber (2007) odporúča snažiť sa zbaviť pocitu viny. Nikto predsa nemôže za to, že láska medzi partnermi vyprchala. Dôležité je vysvetliť dieťaťu dôkladne celú situáciu. To však nejde, ak sú rozvádžajúci sa rodičia pohltení zbytočným sebaobviňovaním. Okrem toho deti vycítia zlé rozpoloženie svojich rodičov a reagujú na to. Najčastejšie sa to prejaví problémami s adaptáciou.

Ďalším dôsledkom pocitu viny u rodičov je ich prehnaná sebakritickosť, často vedúca k depresii a následnému utiahnutiu a nevšimaniu si vlastných detí, ale i ďalších ľudí. A deti sú práve vo chvíľach, keď potrebujú podporu rodičov najviac, sami.

Pocit viny tiež prehlbuje negativizmus medzi rodičmi. Pri sebaobviňovaní je možné len ťažko byť dôsledný vo výchove a tým udržať poslušnosť svojich detí. Dôvod je prostý - rodičia sa boja, že sa na nich ich deti budú hnevať, alebo že budú vyhľadávať druhého rodiča. Nakoniec dochádza k “výchove” prosbami a benevolentnosťou, čím dieťa skoro zisťuje, že má navrch a zneužíva situáciu. Hrozbou je, že manipulatívne

a panovačné správanie s prvkami agresivity a arogancie, ktoré dieťa môže začať používať vo vzťahu k rodičom, bude aplikovať i na svojich súrodencov, vrstovníkov a celkovo na svoje okolie.

Pocitu viny sa rodič nezbaví obviňovaním bývalého manžela. Správne je naopak prijať zodpovednosť bez sebaobviňovania i bez obviňovania druhých.

Rozvod nie je vždy sklamaním, za ktoré sa človek cíti vinný, pretože nedokázal zvládnuť manželstvo, vydržať v ňom, alebo v ňom udržať partnera. Niekedy je to naopak zásadný a oslobodzujúci životný krok vyžadujúci veľkú dávku odvahy. Dôležitým ukazovateľom rozvádzajúcich sa manželov by nemali byť chyby, ktoré sa stali, ale to, akým spôsobom sú schopní ich odčiniť a situáciu vyriešiť. Nikde nie je napísané, že rozvádzajúci sa manželia musia medzi sebou mať viac sporov, než šťastné manželstvá. Ide o to, ako efektívne vyriešiť svoje problémy.

Rozvod je bolestivý pre všetkých zúčastnených. Rodičom trvá približne dva až tri roky, než sa s touto zásadnou životnou zmenou vyrovnajú. Väčšina z nich v jeho priebehu zistí, že je ťažší a bolestivejší než čakali.

2.2.1 Fázy rozvodu a ich vplyv

Aby sme pochopili, prečo rodičia reagujú tak, ako reagujú, prečo si nevšímajú deti a neberú na ne ohľady, hoci sú pre nich všetkým a milujú ich, treba popísať rozvodové fázy a čo v ich priebehu prežívajú sami rodičia.

Výrost a Slaměník (1998) uvádzajú okrem fáz samotného rozvodu aj predrozvodovú fázu. Teyber (2007) túto fázu spája s prvou fázou rozvodu. Ide o krízu, ktorá v priemere trvá jeden až jeden a pol roka pred rozvodom rodiny. V tejto fáze dochádza k jedno- alebo obojstranným pocitom nespokojnosti a dezilúzie, či podvedenosti partnerov, ktoré plynú z nesplnenia vzájomných očakávaní od manželstva.

Nestálu situáciu rieši väčšina partnerov rôznymi kompenzačnými mechanizmami ako sú zvýšené pracovné ambície, väčší dôraz na záujmy mimo rodinu, prenos správania očakávaného od partnera na deti... Zároveň je však, v rámci tejto fázy popisovaná znížená pracovná výkonnosť, ktorá je daná neschopnosťou sa sústrediť. Dostavujú sa poruchy spánku, popudlivosť, zmeny nálad, niekedy až depresie, úzkosť, zdravotné problémy.

Průchová a Novák (2004) uvádzajú, že v tejto fáze ešte našťastie nie sú časté manipulácie deťmi, skôr naopak, sú vzácne. Môžu sa už ale objavovať ich zárodky

v rôznych formách. V tomto zmätenom období často dochádza i k takým reakciám rodičov na deti, ktoré potom spätne ľutujú. Približne päťdesiat percent detí býva v tomto období svedkom hlasných a často sa opakujúcich konfliktov medzi rodičmi, niektoré deti dokonca aj svedkami fyzického napadnutia medzi nimi.

V rozvodovom rozhodovaní, ktoré je v podstate prvou fázou rozvodu, sú podľa Haberlovej (In Výrost, Slaměník, 1998) radikálnejšie ženy. Ako možný dôvod uvádzajú fakt, že omnoho menej riskujú stratu kontaktu s deťmi než muži a sú tiež oproti mužom zvýhodňované v materiálnych otázkach (vlastníctvo bytu, finančná podpora štátu). Najmä pre ženu – matku sú tieto chvíle však tou najbolestnejšou etapou celého rozvodu. Na muža – otca ťažoba celého rozpadu manželstva dopadá až neskôr.

Druhá fáza trvá asi jeden až dva roky. Dochádza k upokojeniu celej situácie a zároveň k mnohým zmenám – časté je sťahovanie, zmena zamestnania, prichádzajú nové vzťahy. Pre dieťa to väčšinou znamená zmenu školy, hľadanie nových kamarátov a opúšťanie starých. Pre deti je v tejto fáze najlepšie, keď čo najviac vecí, pravidiel a iných okolností zostane po starom. Pre ne je veľkou zmenou už aj to, že nebývajú s oboma rodičmi, ale len jedným z nich. Pokiaľ sú zmeny nevyhnutné, mali by na to rodičia svoje deti pripraviť a mali by vedieť čo od nich môžu očakávať.

Tretia fáza, ktorú Teyber (2007) popisuje ako “obnovený pocit stability”, je fázou vyrovnávania sa so všetkými veľkými zmenami spojenými s rozvodom. Táto fáza trvá asi dva až tri roky. Stabilita vyvoláva pocit istoty. Už by mali byť ustálené termíny návštev druhého rodiča, dieťa je zoznámené s druhými partnermi svojich rodičov a sú ujasnené pravidlá.

2.3 VPLYV ROZVODU NA DETI

Rozpad rodiny má výrazný dopad predovšetkým na psychickú stránku dieťaťa. Reakcia a vyrovnávanie dieťaťa s touto situáciou závisí na mnohých faktoroch (napr. vek).

Niektorí autori vnímajú rozvod v najvyhrotenejšom pohľade ako „frustrujúcu až traumatizujúcu udalosť s nezvratnými dôsledkami“. (Plaňava, 2000). Deti pochádzajúce z rozvedených manželstiev sú podľa nich „...vždy a nastalo poznamenané, vrátane nefunkčnosti, či zvýšenému ohrozeniu ich budúcich manželstiev.“ (Matejček, Dytrych, 2002).

To, ako sa deti prispôsobia novovzniknutým vzťahom a okolnostiam rozvedenej rodiny, závisí na tom, koľko sa v rodine objavuje konfliktov. Nakoľko sú vzťahy medzi rodičmi samotnými i medzi rodičmi a deťmi negatívne, či medzi súrodencami panuje až agresívna súťaživosť a chýba im vzájomná podpora. Aká účinná je výchova ich rodičov a koľko vrelosti a rodinnej súdržnosti sa v rodine objavuje. (Teyber, 2007).

Ďalším aspektom je povaha dieťaťa a jeho odolnosť proti záťaži, ktorá je zložená z mnohých schopností osobnosti. Ide o senzibilitu, temperament, vzruchy objavujúce sa všeobecne a vzruchy pre nejaký konkrétny strach, vitalitu a nadanie a samozrejme, okrem týchto schopností ide tiež o vek dieťaťa. (Prekopová, 1996).

Pri rozpade manželstva sa zároveň rozpadá i základná os rodiny – dvojica muž-otec a žena-matka a celý tento pre dieťa významný priestor je narušený a tým ohrozené (niekedy priamo frustrované) uspokojovanie jeho základných psychických potrieb. Pre dieťa je to veľmi stresujúca a dokonca i veľmi traumatizujúca situácia, kvôli ktorej potom zažíva množstvo neurotických prežitkov a stavov, ako napríklad pocity úzkosti, neistoty a strachu, depresiu, poruchy spánku a pozornosti, utiahnutie do seba a odmietanie kontaktov s okolím. Na ohrozenie a frustráciu reagujú deti zvýšenou agresivitou alebo únikmi až útekmi z frustrujúceho okolia. Ak je dokonca úplne prerušený styk dieťaťa s rodičom, môže ísť aj o hlboké frustrácie.

Najčastejšou detskou reakciou, bez rozdielu veku, na rozpad rodiny sú pocity viny. Niektoré deti sa napríklad snažia dávať rodičov dohromady alebo aspoň vo svojich snoch a fantáziách žijú s mamou a otcom, ktorí ich majú radi. (Plaňava, 1994).

Najhoršou príčinou pociťovania viny za rozvod svojich rodičov je priame obvinenie rodičmi samými. Strach dieťaťa, že za rozvod môže, sa potvrdí. To máva závažné následky. Dochádza až k hlbokým depresiám a úzkostiam. Našťastie k tomu, nedochádza až tak často.

Podľa Teybera (2007) treba rozlišovať reakcie detí na rozvod podľa doby, ktorá od neho uplynula, t.j. reakcia krátkodobá a dlhodobá (dva a viac rokov po rozvode).

2.3.1 Prvotné (krátkodobé) reakcie detí na rozvod

Krátkodobé, či prvotné reakcie detí na rozvod je možné popísať bližšie a konkrétnejšie. Takmer každé dieťa, ktoré zažilo rozpad rodiny, je aspoň na začiatku vyvedené z rovnováhy. Dospelí, ktorí vo svojom detstve zažili rozvod svojich rodičov,

vo väčšine uvádzajú, že odchod jedného z rodičov, teda počiatočné obdobie po rozvode, bol najbolestivejšou udalosťou ich života. (Teyber, 2007). Hlavne v priebehu prvého roka po rozvode deti reagujú hnevom, podráždením, strachom, pocitmi viny a depresiami.

Prvotné reakcie na rozvod sa líšia podľa veku dieťaťa ale i pohlavia. Novorodenci síce nemajú žiadne zásadné psychické potreby, ktorých neuspokojenie by malo okamžité negatívne následky. Reagujú však na zvukové výkyvy, ľakajú sa hlasných zvukov. Je preto dôležité sa pred novorodencom vyhnúť hlasným hádkam a konfliktom, v opačnom prípade môže byť dieťa uplakané, ustrašené až úzkostné.

Deti v útlom veku, teda do troch rokov života, už rozoznávajú hlasy aj tváre a majú základné psychické potreby, ako je potreba primeraných podnetov pre všestranný rozvoj, bohatu citovo podloženú sociálnu väzbu, potrebu vlastného prejavu. Stratou blízkej osoby, hlavne ak ide o osobu prevažne sa starajúcu, stráca dieťa pocit istoty a bezpečia.

Deti vo veku od troch do šiestich rokov sú následkom rozvodu smutné, plačlivé a pociťujú a prejavujú hnev. Unikajú do regresie, teda chovania úmernému mladšiemu veku, než v akom v skutočnosti sú. Vymáhajú si tým pozornosť od okolia. Majú pocit, že rovnako bezdôvodne ako ich opustil jeden rodič, opustí ich nečakane aj ten druhý. (Teyber, 2007).

Šesť- až osem ročné deti prežívajú rozvod úplne najhoršie a zdá sa, že chlapci ešte horšie než dievčatá. V tomto veku deti reagujú najmä smútkom, niekedy až s veľmi častou a veľmi nápadnou plačlivosťou. Veľmi sa mu cnie za druhým rodičom, ktorý s nimi už nežije. Chlapcom obzvlášť intenzívne chýba otec, pokiaľ je to on, kto odišiel z domu. Následkom sú depresie, znížené sebahodnotenie, horšie sústredenie, zhoršovanie prospechu v škole.

Vo veku od deviatich do dvanástich rokov deti prvotne reagujú rozčúlením a hnevom na oboch rodičov. Za vinníka pokladajú rodiča, ktorý požiadal o rozvod. Majú tendenciu prikláňať sa k jednému z rodičov a druhého viniť. Sú neposlušné a odmietajú stretnutie s druhým rodičom. Dieťa si pripadá bezmocné a osamotené. Aj v tomto veku dochádza veľa krát k zhoršeniu prospechu. Objavujú sa i negatívne vzťahy s vrstovníkmi a priateľmi, sú plné sporov a konfliktov. Dieťa v tomto veku často uniká do chorôb – bolieva ich často hlava a brucho. Niekedy sa deti začínajú správať ako dospelí a tým sa pripravujú o detstvo.

V období dospievania sú reakcie na rozvod veľmi individuálne. Veľakrát berú celú situáciu s rozvodom lepšie ako mladšie deti, pretože sú už samostatnejšie a pripravujú sa na odchod z rodinného hniezda. Viac sa venujú sebe a svojej budúcnosti, než vzťahu

so svojimi rodičmi. Predstava budúcnosti však býva často aj kameňom úrazu. Vystupuje totiž obava, že rovnako ako ich rodičia, nebudú schopní udržať dobré manželské vzťahy a rodinu pohromade. (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Niektorým mladým ľuďom sa vplyvom rozvodu pozitívne urýchlí vývoj a sú schopní psychicky i inak podporovať svojich mladších súrodencov, dokonca aj svojich rodičov. Ide však o vzácnejší jav, ktorý sa vzťahuje najmä na dievčatá.

Väčšina adolescentov však rozvod vníma ako zradu a snažia sa s hnevom vymaniť z rodiny. Objavuje sa nechúť byť doma, komunikovať s členmi domácnosti a hlavne nechúťou k domácim prácam. Pokiaľ chýba dohľad rodičov, následkom často býva užívanie drog, či návykových látok, členstvo v problémovej skupine. Ďalšou možnou reakciou v tomto veku je depresia, uzatvorenie do seba, strata ambícií a predstavy budúcnosti – upadnutie do ľahostajnosti. (Průchová, Novák, 2004).

Podľa Matějčka a Dytrycha (1992) zanecháva rozvod následky tým väčšie a hlbšie a trvalejšieho charakteru, čím dlhšie sa rozvod alebo konflikty rodičov tiahnu, či pokračujú aj po rozvode. Čím dlhšiu dobu žije dieťa v napätí, tým väčšia záťaž je kladená na jeho nervový systém. Následky navyše nemusia byť zjavné hneď, ale sa prejavia až po dlhej dobe, napríklad v etape hľadania si vlastného životného partnera, či vo vychovávaní vlastných detí.

2.3.2 Dlhodobé reakcie detí na rozvod

Dlhodobú reakciu môžu rodičia ovplyvniť veľmi dobre predovšetkým množstvom konfliktných situácií medzi sebou za prítomnosti dieťaťa, svojimi výchovnými schopnosťami, rodičovskými vlohami a ich kvalitou. Vplyv má samozrejme i sociálne prostredie, v ktorom sa dieťa pohybuje, finančná situácia v rodine po rozvode.

Štúdiami (Teyber, 2007), ktoré sledovali dlhodobé dôsledky rozvodu rodičov na ich deti, bolo preukázané, že len asi dvadsaťpäť percent osôb pochádzajúcich z rozvedených rodín je úspešných, zhruba päťdesiat percent z nich zažíva striedavé úspechy a neúspechy a asi dvadsaťpäť percent je dlhodobo neúspešných. Z úplných rodín ma pretrvávajúce problémy len asi desať percent osôb.

Pôvod týchto negatívnych dopadov je možné v niektorých prípadoch hľadať v pretrvávajúcej zlosti či hneve a smútku. Niektorí ľudia, ktorí prešli rozvodom svojich rodičov, sa ním cítia byť naopak posilnení, iní v jeho dôsledku potrebujú byť neustále

stredobodom pozornosti, pretože pozornosť im bola behom rozvodu odopieraná. Ďalšou možnosťou je prehnané lipnutie na utopickej idey dokonalosti úplnej rodiny.

Rozvod sa veľakrát odráža aj v otázke dôvery v svojho partnera, bývajú tu prítomné pocity nepochopenia, obavy ohľadne vernosti a trvalosti vzťahu. Narušený býva pocit bezpečia, častejšie sú spory medzi partnermi či manželmi.

„Dieťaťu nespôsobuje problémy samotný rozvod, ale spôsob, akým rodičia reagujú na chovanie dieťaťa, a tiež kvalita rodičovstva.“ (Teyber, 2007, s. 18).

Väčšine dlhodobých reakcií na rozvod sa dá predísť. Dôležité je reagovať na detské potreby a ich volanie o pomoc, dopriať im dostatok citovej opory, byť dôsledný vo výchove, zachovať pocit bezpečia a otvorenosť medzi rodičom a dieťaťom a vynechávať dieťa z osobných konfliktov medzi manželmi.

3 STAROSTLIVOSŤ O DIEŤA PO ROZVODE

Rozvod znamená pre deti ťažkú traumu. Preto by mala byť zdôrazňovaná morálna zodpovednosť rodičov za rozchod, ku ktorému často dochádza z malicherných dôvodov. Ak rozvodu nie je možné zabrániť, mali by byť vzťahy rodičov udržané na úrovni prijateľnej pre dieťa. Významnú pomoc môžu neúplnej rodine poskytnúť prarodičia, ale podstatné sú samozrejme bytové a hmotné podmienky. (Langmeier, Krejčířová, 2006).

To čo deti chcú a potrebujú je pokračujúci a pokiaľ možno stabilný, perspektívny vzťah s dospelými, ktorých vnímajú ako svojich rodičov. Preto by sa rozvod mal čo najmenej dotknúť kvality vzťahu rodič – dieťa, aj keď frekvencia kontaktu s jedným rodičom bude pravdepodobne nižšia. (Sobotková, 2007).

Pojednávanie o rozvode, ako aj starostlivosť o maloleté dieťa po rozvode, upravuje §22 až §27 zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine a zmene a doplnení niektorých zákonov: „*V rozhodnutí, ktorým sa rozvádza manželstvo rodičov maloletého dieťaťa, súd upraví výkon ich rodičovských práv a povinností k maloletému dieťaťu na čas po rozvode, najmä určí, komu maloleté dieťa zverí do osobnej starostlivosti, kto ho bude zastupovať a spravovať jeho majetok.*“ (§24, ods.1).

Vo väčšine prípadov je dieťa zverené do starostlivosti jedného z rodičov, najčastejšie matky a druhému z rodičov sú súdom stanovené návštevy a výživné. Matka je postavená do situácie, kedy musí zvládať chodiť do práce, postarať sa o deti, domácnosť a samozrejme aj sama o seba.

Zaujímavosťou je, že väčšina rozvádzajúcich sa dvojíc strávi menej času a energie pri rozhodovaní, kto sa bude starať o deti, ako pri rozhodovaní komu bude patriť aký majetok. Títo rodičia svoje deti milujú, ale keď príde na rozhodovanie o tom, komu bude zverené dieťa do opatery, väčšina dvojíc slepo nasleduje kultúrno-spoločenský zvyk, že po rozvode majú žiť deti s matkami a byť v ich výhradnej starostlivosti. (Teyber, 2007).

V tejto súvislosti hovorí Warshak (1992) o mystike materstva. Ide o presvedčenie, že v starostlivosti o deti a pre ich výchovu sú vhodné len matky, nie otcovia. V deviatich prípadoch z desiatich rozvedených rodín sú to ženy, ktorým je zverená výhradná zodpovednosť za celodennú starostlivosť o deti a za všetky významnejšie rozhodnutia, ktoré sa týkajú detí. Starostlivosť by však nemala byť iba výlučne právom žien, rovnako ako práca mimo domov výlučnou doménou mužov.

Väčšina otcov nepovažuje rozvod len za ukončenie manželstva, ale i za istú stratu svojich detí. Prvé dva roky po rozvode je stretávanie otca s dieťaťom veľmi časté, ale potom sa frekvencia postupne znižuje, najmä v prípadoch, keď sa matka znovu vydá. Otec rezignuje na svoje rodičovstvo. (Warshak, 1992).

3.1 MOŽNOSTI STAROSTLIVOSTI O DIEŤA

Pri rozvode manželov, ktorí majú maloleté dieťa, sa v rámci súdneho pojednávania určuje komu bude dieťa zverené do starostlivosti.

Zákon o rodine jasne hovorí: „*Súd pri rozhodovaní o výkone rodičovských práv a povinností alebo pri schvaľovaní dohody rodičov rešpektuje právo maloletého dieťaťa na zachovanie jeho vzťahu k obidvom rodičom a vždy prihliadne na záujem maloletého dieťaťa, najmä na jeho citové väzby, vývinové potreby, stabilitu budúceho výchovného prostredia a ku schopnosti rodiča dohodnúť sa na výchove a starostlivosti o dieťa s druhým rodičom.*“ (§24, ods. 4, č. 36/2005 Z.z.).

Najťažšou otázkou, ktorú musí v rámci pojednávania riešiť, je otázka zverenia maloletého dieťaťa. Rozhodovať však nemusí len súd, toto rozhodnutie je možné nahradiť dohodou rodičov, ktorú ale musí súd schváliť.

Podľa § 24 ods. 1 zákona o rodine súd v rámci úpravy výkonu rodičovských práv a povinností k maloletému dieťaťu na čas po rozvode určí najmä:

- a) komu maloleté dieťa zverí do osobnej starostlivosti,
- b) kto ho bude zastupovať,
- c) kto bude spravovať jeho majetok.

Možnosti zverenia maloletého dieťaťa sú:

- osobná starostlivosť jedného z rodičov - zverenie dieťaťa jednému z rodičov,
- striedavá starostlivosť oboch rodičov – rodičia sa v starostlivosti o dieťa striedajú.

Za každých okolností sa predovšetkým prihliada na záujem maloletého dieťaťa, ktorý zisťuje súd v priebehu pojednávania. A práve toto zisťovanie je náročné, nakoľko dieťa veľakrát nedokáže, najmä ak je mladšie, samo určiť svoje pocity a potreby. Súd za účelom rozhodnutia o zverení maloletého dieťaťa zisťuje záujem dieťaťa najmä nasledovným dokazovaním:

- a) Výsluchom rodičov s cieľom zistiť osobnostné ale aj materiálne predpoklady pre zverenie maloletého dieťaťa. Predmetom skúmania je najmä vzťah rodiča

s dieťaťom, či sa dokáže rodič o dieťa osobne starať po všetkých stránkach. Rozhodujúcou môže byť aj pracovná vyťaženosť príp. ďalšie okolnosti na strane rodiča.

- b) Preverovaním domácnosti rodičov a pomery v nich. Súd spravidla prostredníctvom kolízneho opatrovníka zisťuje, ktoré domáce prostredie, ktorého rodiča, je vhodnejšie pre dieťa. Kolízny opatrovník zisťuje vhodnosť ako po hygienickej stránke, tak aj pripravenosť domácnosti pre pobyt dieťaťa, napr. vybavenosť detskej izby, možnosti pre prípravu do školy a pod.
- c) Názorom dieťaťa. Ide nepochybne o jeden z najdôležitejších argumentov pri rozhodovaní súdu o zverení dieťaťa. Podľa zákona o rodine je súd povinný prihliadať na názor dieťaťa primerane jeho veku a vyspelosti. Pokiaľ dieťa dokáže svoj názor vyjadriť, súd jeho názor zisťuje s pomocou kolízneho opatrovníka.
- d) Znaleckým dokazovaním. Pokiaľ nie je možné prihliadať na názor dieťaťa, pretože je útleho veku, respektíve, nedokáže posúdiť dosah tohto rozhodnutia, súd spravidla ustanoví súdneho znalca z odvetvia detskej psychológie a psychológie dospelých, ktorý vypracuje znalecký posudok. V znaleckom posudku znalec na základe svojich odborných znalostí a vyšetrení dieťaťa odporučí súdu, u ktorého z rodičov sú vytvorené najlepšie predpoklady pre výchovu maloletého dieťaťa, príp. odporučí striedavú starostlivosť oboch rodičov. (Hurajt, 2011).

V rámci dokazovania a zisťovania súd využíva kolízneho pracovníka. Podľa Sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, zákon č. 305/2005 Z.z., je kolízny opatrovník orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a ide o funkciu, v rámci ktorej: „ poskytuje dieťaťu, jeho rodičom alebo osobe, ktorá sa osobne stará o dieťa, sociálne poradenstvo a pomoc na odstránenie alebo zmiernenie dôsledkov rozporu záujmov medzi rodičmi dieťaťa alebo osobou, ktorá sa osobne stará o dieťa, a dieťaťom alebo medzi deťmi navzájom, najmä využitím vhodných opatrení podľa tohto zákona.“ (§ 20, ods.1).

Napriek celému procesu dokazovania asi v 90% bývajú deti zverené do starostlivosti matky, otcovi len v prípade, ak matka nemá záujem, alebo nie je schopná sa postarať. (Veselá Samková, 2004).

Veselá Samková (2004) k tejto veci ďalej poznamenáva, že sa tak deje z niekoľkých dôvodov. Ako hlavný dôvod uvádza, že v našej spoločnosti je vrcholne

neakceptovateľné, aby dieťa nezostalo po rozvode s matkou. Okolie neprijíma ani fakt, že ide o spoločnú dohodu oboch rodičov. Ďalšou príčinou prečo zostávajú deti s matkami je nižší vek a to, že muži väčšinou z domácnosti odchádzajú a majú sprvoti horšie zázemie pre výchovu detí. Ako sme už spomínali - naša spoločnosť je poznačená kultom materstva.

3.2 OSOBNÁ STAROSTLIVOSŤ JEDNÉHO Z RODIČOV

Osobná starostlivosť jedného z rodičov predstavuje zverenie dieťaťa na čas po rozvode len jednému z rodičov. Ako sme už niekoľkokrát spomínali, v našej spoločnosti panuje kult materstva, teda v drvivej väčšine sú deti po rozvode zverované matke. Pre otca rozvod znamená istú stratu detí, či veľmi obmedzené stretávanie.

Pri zverení dieťaťa do osobnej starostlivosti jednému z rodičov dochádza k úprave styku detí s druhým rodičom. Ten má právo rozhodovať o dôležitých veciach v živote dieťaťa, ale stráca s ním každodenný kontakt.

„Deti sú zverované matkám napriek tomu, že existuje množstvo dôkazov toho, že muži sú schopní starať sa o deti rovnako dobre ako ženy. Bežnou praxou je zverovanie do výchovy matke a určenie doby kontaktu otca s dieťaťom na jeden víkend v intervale 14 dní. Vzťah medzi dieťaťom a otcom je takto oslabovaný a niekedy môže byť puto i natrvalo prerušené. Hovoríme tu o kulte matky.“ (Matoušek, 2003, s. 99).

Pokiaľ z manželstva pochádza viac maloletých detí, súd spravidla zverí všetky deti jednému z rodičov, dbá najmä na zachovanie súrodeneckých väzieb detí.

V novelizácii zákona o rodine v roku 2010 bol §24 doplnený o právo rodiča, ktorému nebolo maloleté dieťa zverené do osobnej starostlivosti, na pravidelné informovanie sa o maloletom dieťati. V rámci súdneho pojednávania pritom bude určené rodičovi, ktorý osobnú starostlivosť vykonáva, aby v určených lehotách podával druhému rodičovi informácie o zdravotnom stave dieťaťa, školskej dochádzke, prospechu a ďalších dôležitých informáciách. Zároveň v prípade bezdôvodného a opakovaného neplnenia povinností rodiča o podávaní informácií, súd môže aj bez návrhu zmeniť rozhodnutie o osobnej starostlivosti.

Osobnú starostlivosť jedného z rodičov pokladáme za pozitívnu hlavne v prípade, ak sa jeden z rodičov nie je schopný postarať o dieťa, najmä keď dôvodom na rozvod boli patologické prejavy správania tohto rodiča. Máme namysli napríklad rodiča - alkoholika,

ktorý strpčoval a ničil život svojej rodine. Samozrejme v prípade nápravy takéhoto rodiča je nutné hľadať opäť cesty späť k svojej rodine, najmä svojim deťom.

3.2.1 Syndróm zavrhnutého rodiča

V súvislosti s osobnou starostlivosťou jednému z rodičov sa objavuje termín syndróm zavrhnutého rodiča. Gardener (1996, s.12) ho označuje ako: „...proces, kedy dieťaťu je voči rodičovi vštepovaný odpor a kritika, ktoré sú neoprávnené alebo prehnané. Tvrdenie, že takéto deti sú len poburované, je príliš zúžené. Termín poburovanie znamená, že jeden z rodičov systematicky programuje deti proti druhému rodičovi. Koncept zavrhnutého rodiča prispieva k odcudzeniu dieťaťa nielen vedome, ale i nevedome. Naviac, a to je dôležité, sa na rozvoji syndrómu podieľa i dieťa samo, nezávisle na rodičovi. Významnú úlohu tu hraje i prostredie a rodina, v ktorej dieťa žije.“

Symptómy syndrómu, ako uvádza Gardener (1996) môžu byť rôzne. Žiadne dieťa nevykazuje všetky prejavy. Dieťa býva posadnuté „nenávisťou“ k jednému rodičovi, keď o ňom hovorí bez rozpakov sa vyjadruje neslušne. V drvivej väčšine prípadov je zavrhnutým rodičom otec, ktorý sa tak premení na opovrhnutiahodnú osobu.

Najvýraznejšie sa syndróm zavrhnutého rodiča prejavuje, keď je dieťa s „milovaným“ rodičom v prítomnosti zavrhnutého rodiča, najčastejšie pri odovzdávaní dieťaťa otcovi. Dieťa s ním odmieta odísť a vymýšľa si rôzne chabé zámienky. Ak však zostanú deti so zavrhnutým rodičom sami, tieto prejavy prestávajú a u zavrhnutého rodiča sa im dokonca začne páčiť. Avšak len do okamihu, kedy si to uvedomí a obnoví svoj odmietavý postoj. Stáva sa, že deti prejavujú lásku k tomu z rodičov, kde práve sú a k druhému z rodičov pociťujú nenávisť.

Dieťa spolu so zavrhnutým rodičom zavrhuje aj prarodičov a príbuzných zo strany zavrhnutého rodiča. Podľa Gardenera (1996) väčšina detí tvrdí, že rozhodnutie o zavrnutí otca je ich. Nikto ich vraj v tom nepodporoval. Matky toto tvrdenie potvrdzujú, ale ich správanie svedčí o opaku. Dieťa sa chce matke zavďačiť, tak hovorí, že k otcovi nechce ísť. Po nejakej dobe už dieťa nevie rozlíšiť pravdu. Proces programovania je úspešne zavíšený.

3.3 STRIEDAVÁ OSOBNÁ STAROSTLIVOSŤ OBOCH RODIČOV

"Zachovaj nám ich obidvoch, veď dve ruky od Teba máme.

Dve rúčky deťom stvoril Boh – pre ocka jednu, druhú mame."

Milan Rúfus

Od roku 2010 je možné, vďaka novele zákona o rodine, zveriť deti po rozvode do osobnej striedavej starostlivosti oboch rodičov. Ide o osvedčený systém, ktorý má zabezpečovať dieťaťu primeraný kontakt s obidvoma rodičmi, redukovať porozvodovú traumatizáciu detí, prispievať k citovej vyrovnanosti a zdravému psychickému vývoju detí.

Vo svete nie je striedavá starostlivosť žiadnou novinkou. Dlhodobo ju aplikujú viaceré štáty ako napr. USA, Nemecko, Nórsko či Česká republika.

Slovenská republika zaviedla inštitút striedavej starostlivosti do slovenského rodinného práva aj z dôvodu, že zavedenie tohto systému je predmetom viacerých medzinárodných zmlúv a dohôd, ktorými je Slovenská republika viazaná. Príkladom je Dohovor o právach dieťaťa podľa ktorého: *„Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, vynaložia všetko úsilie na to, aby sa uznala zásada, že obaja rodičia majú spoločnú zodpovednosť za výchovu a vývoj dieťaťa. Rodičia, alebo v zodpovedajúcich prípadoch zákonní zástupcovia, majú prvotnú zodpovednosť za výchovu a vývoj dieťaťa. Základným zmyslom ich starostlivosti musí byť pritom záujem dieťaťa.“* (Čl. 18, ods. 1).

Pri striedavej starostlivosti je nutné, aby rodičia bývali v jednom meste, ideálne blízko seba, aby deti mohli chodiť do rovnakej školy a na rovnaké záujmové krúžky. Matoušek (2003, s. 229) definuje striedavú starostlivosť ako: *„prevenciu odcudzenia medzi rodičmi a dieťaťom (obvykle otcom, s ktorým matka po rozvode nežije v spoločnej domácnosti), kladie však veľmi vysoké nároky na schopnosti rodičov po rozvode spolupracovať. Rozhodnutie o striedavej starostlivosti by malo byť podmienené dohodou rodičov, a to nielen o pobyte dieťaťa, ale i o výživnom. Nevýhodou striedavej starostlivosti môže byť, že dieťa príde o stály domov. Pokiaľ by táto starostlivosť mala viesť k tomu, že dieťa nemôže navštevovať stále rovnakú školu, venovať sa rovnakým mimoškolským aktivitám a stretávať sa s rovnakými vrstovníkmi, bola by pre dieťa opatrením stresujúcim.“*

3.3.1 Legislatívne ukotvenie

Prvého júla roku 2010 nadobudol účinnosť zákon č. 217/2010 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Zákon dopĺňa o možnosť striedavej osobnej starostlivosti po rozvoде rodičov, konkrétne §24 novovložený odsek č. 2, ktorý znie: *„Ak sú obidvaja rodičia spôsobilí vychovávať a ak majú o osobnú starostlivosť o dieťa obidvaja rodičia záujem, tak súd môže zveriť dieťa do striedavej osobnej starostlivosti oboch rodičov, ak je to v záujme dieťaťa a ak budú takto lepšie zaistené potreby dieťaťa.“*

Zároveň bol upravený v rámci §24 odsek 4 o vetu: *„Súd dbá, aby bolo rešpektované právo dieťaťa na výchovu a starostlivosť zo strany obidvoch rodičov a aby bolo rešpektované právo dieťaťa na udržiavanie pravidelného, rovnocenného a rovnoprávneho osobného styku s obidvomi rodičmi.“*

V rámci novely zákona sa upravili aj podmienky vyživovacej povinnosti pri striedavej starostlivosti. Pripúšťa možnosť, že súd neurčí žiadnemu z rodičov povinnosť platiť výživné. Súd takto môže rozhodnúť s prihliadnutím na dĺžku striedavej starostlivosti. Napríklad v prípade, že je dĺžka striedavej starostlivosti rovnaká u oboch rodičov. Ak je však nutné zabezpečiť vyrovnanie životnej úrovne maloletého dieťaťa, nemožno vylúčiť určenie výživného pre rodičov.

Hoci sa pri striedavej starostlivosti starajú o deti obaja rodičia, súd je povinný rozhodnúť o úprave styku rodiča s dieťaťom, iba ak sa rodičia dohodnú, že styk s dieťaťom si nežiadajú upraviť.

Úprava styku sa aplikuje pri striedavej starostlivosti najmä s ohľadom na dĺžku trvania striedavej starostlivosti tak, aby bol zabezpečený pravidelný kontakt rodiča s dieťaťom. (Zákon o rodine č. 36/2005 Z.z.).

3.3.2 Možnosti aplikácie osobnej striedavej starostlivosti

S prihliadnutím na §24, §26 a §36 Zákona o rodine je možné aplikovať striedavú osobnú starostlivosť v prípade, že rodičia dieťaťa spolu nežijú. Slovné spojenie „Nežijú spolu“ v zmysle tohto zákona nemožno chápať len v zmysle, že rodičia spolu nebývajú v jednej domácnosti ale túto podmienku treba chápať len v tom zmysle, že rodičia spolu

nežijú pokiaľ spoločne ako rodina nezabezpečujú základné potreby detí. Môže nastať stav, že rodičia spolu bývajú ale napriek tomu spolu „nežijú“, ak sa nevedia dohodnúť na spoločnom zabezpečovaní základných potrieb dieťaťa. Zákon pritom nerobí žiaden rozdiel medzi deťmi pochádzajúcimi z manželstva a nemanželskými deťmi.

Ďalšou podmienkou, podľa zákona o rodine, pre zverenie dieťaťa do striedavej osobnej starostlivosti oboch rodičov je, že to musí byť v záujme dieťaťa a touto úpravou budú lepšie zabezpečené potreby dieťaťa. Záujem dieťaťa je pritom základnou zásadou rodinného práva, ktorá sa aplikuje pri každom rozhodovaní súdu o výkone rodičovských práv a povinností k dieťaťu bez výnimky. Záujem rodičov je až druhoradý.

Ak sú rodičia spôsobilí dieťa riadne vychovávať, spĺňajú tretiu zákonnú podmienku aplikovateľnosti. V prípade, že vznikne pochybnosť o spôsobilosti rodiča vychovávať dieťa, súd obvykle určí znalca, ktorý túto otázku súdu odborne zodpovie.

Ak rodičia splnia všetky podmienky, môžu podať na súde dohodu – návrh na úpravu výkonu rodičovských práv a povinností k dieťaťu, v rámci ktorého sa budú domáhať o zverenie do striedavej osobnej starostlivosti oboch rodičov. Zákon o rodine vždy uprednostňuje dohodu rodičov pred autoritatívnym súdnym rozhodnutím, na základe predpokladu, že rodičia dieťaťa najlepšie poznajú jeho potreby a jeho záujem. Súd však aj v prípade dohody zisťuje, či je táto v záujme dieťaťa alebo nie.

Ak so striedavou osobnou starostlivosťou súhlasí aspoň jeden z rodičov dieťaťa, súd musí skúmať, či bude striedavá osobná starostlivosť v záujme dieťaťa.

3.3.3 Uplatnenie v praxi

Z novelizovaného zákona o rodine je zrejmé, že súd pri zverení maloletého dieťaťa do striedavej osobnej starostlivosti oboch rodičov určí časové intervaly v ktorých sa budú rodičia striedať v osobnej starostlivosti o dieťa. Presné určenie časových intervalov je dané najmä tým, že striedavá osobná starostlivosť je súčasťou výroku rozhodnutia súdu, ktoré musí byť určité a teda vykonateľné.

Z výroku rozhodnutia súdu musí byť jasné ktorý rodič v danom čase zabezpečuje osobnú starostlivosť. Zákon o rodine síce predpokladá "rovnocennosť" pri striedavej starostlivosti avšak nie je vylúčené, že súd v záujme maloletého dieťaťa určí časové intervaly aj v inom ako rovnocennom pomere. (Rozvod a úprava rodičovských práv a povinností, 2010).

Podľa Smilkovej (In Harkotová, 2010), striedavá starostlivosť „... funguje iba tam, kde sa ľudia vedia dohodnúť.“ Striedavá starostlivosť môže podľa nej fungovať bez problémov, ak rodičia bývajú v rovnakej lokalite, kde má dieťa blízko k obom rodičom, má možnosť navštevovať jedno školské zariadenie.

Smilková (In Harkotová, 2010) zároveň uvádza riziká striedavej starostlivosti a to, že dieťa nemá jedno bývanie a musí sa sťahovať. Dôležitá je komunikácia rodičov – kto pôjde s dieťaťom k lekárovi či rodičovské združenie. Ak je medzi rodičmi konfliktný vzťah, nastáva problém.

Striedavá starostlivosť, pokiaľ sú rodičia schopní komunikovať a dohodnúť sa a ich výchovné schopnosti sú pre dieťa prínosom, umožňuje dieťaťu mať primeraný kontakt s obidvoma rodičmi a prispieva k jeho zdravému citovému a psychickému vývoju.

3.4 POROVNANIE OSOBNEJ STAROSTLIVOSTI A STRIEDAVEJ STAROSTLIVOSTI

Pri porovnávaní osobnej starostlivosti a striedavej starostlivosti sa zameriame najmä na záujem dieťaťa, pričom najdôležitejším faktorom je pozitívny vývoj dieťaťa.

Konflikty medzi rodičmi patria nepochybne medzi rizikové aspekty pre psychický vývoj detí. Ak sú teda rodičia schopní spolu komunikovať a dohodnúť sa a dokážu tak vykonávať svoju rodičovskú funkciu, je striedavá starostlivosť priaznivá pre vývoj dieťaťa. Ak sa však z nejakého dôvodu nedokážu dohodnúť, prináša to konflikty a tie sú pre dieťa emocionálne zničujúce, obzvlášť ak spor prebieha po odlúčení rodičov. (Cochran, In de Man, 2009).

Ak je dieťa zverené do výlučnej starostlivosti jedného rodiča, dostáva tento rodič celé rozhodovacie právo, ktoré však môže jednoducho zneužívať, napríklad aby poškodil druhého rodiča, alebo aby ho dostal pod tlak, preto je potrebné prvky rodičovskej zodpovednosti rozložiť rovnomerne medzi oboch rodičov. (de Man, 2009).

V prípade, ak obaja rodičia požiadajú o zverenie do výlučnej starostlivosti, súd poverí znalca - kolízneho opatrovníka, aby zistil, ktorý rodič je „schopnejší“. Mnohokrát sa snažia nájsť tzv. „psychologického rodiča“, ktorý má s dieťaťom najužšie citové väzby. Z praxe však vyplýva, že nič také ako psychologický rodič neexistuje. *„Vzťahy s matkou a otcom, prarodičmi a ostatnými príslušníkmi rodiny tvoria citový vesmír, ktorý vytvára najmä v prvých rokoch vzor pre neskoršie vzťahy dieťaťa. Dieťa potrebuje oboch*

rodičov.“ (de Man, 2009, s.4). Ak sa teda nevedia rodičia dohodnúť na úprave pobytu dieťaťa, mala by byť uprednostňovaná rovnomerná striedavá výchova.

Peters (In de Man, 2009) pokladá za podstatné pre zdravý psychický vývoj, okrem vzťahu medzi rodičmi, aj dve ďalšie podmienky, a to socioekonomickú životnú situáciu v zmenšenej rodine a vzťah dieťaťa k oddelene žijúcemu rodičovi. Z praxe vyplýva, že deti si prajú mať viac kontaktov so svojím druhým rodičom. Kurdek a Berg (In de Man, 2012) poznamenávajú, že *„...doba, ktorú strávia deti s rodičmi, ktorí ich nemajú v opatere, v priamom a nerušenom kontakte, má značný vplyv na to, ako sa deti prispôbia na skutočnosť rozchodu. Kvalita vzťahu s otcom je dôležitá, je ale viac daná dĺžkou návštev a menej ich početnosťou.“* Opäť teda potvrdzujú, že výlučná starostlivosť jedného z rodičov, neprospieva vzťahu dieťaťa s rodičom, s ktorým nežijú.

Fthenakis (In de Man, 2009) hovorí o zaužívanom presvedčení, že vzťah s jedným rodičom je dostačujúci pre normálny vývoj dieťaťa: *„... Tento názor bol v posledných rokoch vyvrátený výskumami v odbore detskej psychológie. Tieto výskumy skutočne dokázali, že medzi dieťaťom a jeho obidvoma rodičmi sa vyvíjajú rôzne a kvalitatívne odlišné vzťahy, takže potrebuje rovnako svoju matku, ako aj svojho otca, aby sa mohlo plne rozvinúť.“*

Prevažná väčšina výskumov u detí, žijúcich tradične, teda výlučne u jedného z rodičov, dochádza k záveru, že: *„Rozvodové deti majú skutočne adaptačné problémy. Naproti tomu niekoľko štúdií o spoločnej výchove rodičmi zisťuje problémy len minimálne.“* (de Man, 2009, s. 7).

Steinman (In de Man, 2009) zistil, že deti v striedavej starostlivosti netrpia konfliktami vernosti, ale že u malého počtu detí (z uskutočneného prieskumu) sa vyvinula silná potreba byť voči rodičom fér a dbať na to rozdeľovať svoj čas rovnomerne medzi oboch rodičov. Snáď dôležitejšie je to, že hoci tieto deti tiež považovali odlúčenie svojich rodičov za nežiaduce, nezažili nikdy depresívny pocit zavrhnutia, ktorý je dôsledkom obvyklej úpravy pobytu výlučne s matkou a s chýbajúcim otcom.

Na základe všetkých vyjadrení je striedavá starostlivosť, za splnenia istých podmienok (nekonfliktnosť, bydlisko oboch rodičov v rámci jedného mesta), v mnohých ohľadoch vhodnejšia pre zdravý emocionálny vývoj dieťaťa než osobná starostlivosť jedného z rodičov.

4 MIESTO SOCIÁLNEJ PRÁCE V PROBLEMATIKE ROZVODOV

Rozvod je stresovou situáciou pre všetkých členov rodiny, ohrozuje rovnováhu jedného alebo oboch manželov a pôsobí na deti. Práve z tohto dôvodu je potrebná odborná, profesionálna pomoc i v terminálnom štádiu manželstva a v nasledujúcom štádiu reštrukturalizácie života a adaptácie na životný štýl. (Kratochvíl, 2000).

Sociálna práca s rodinou v čase rozvodu predstavuje najmä prácu na úrovni sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnoprávnej kurately. Pričom pracovníci orgánu majú neustále na zreteli, že zlyhanie v manželskom vzťahu nemá znamenať aj zlyhanie v rodičovskej funkcii.

Rozvod nie je jednorazovým aktom. Je to proces, ktorý zahŕňa predrozvodové, rozvodové a porozvodové obdobie. Práve rodičia, nachádzajúci sa v niektorej z fáz tohto procesu tvoria značnú klientelu oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately úradu práce, sociálnych vecí a rodiny. Cieľovou skupinou sa stávajú najmä za týchto okolností:

- ak pociťujú krízu v manželskom spoložití, viac-menej sú rozhodnutí riešiť ju rozvodom a očakávajú najmä informácie právneho charakteru, sociálne poradenstvo ohľadne možností riešenia budúcej starostlivosti o deti, psychickú oporu a sprevádzanie v predrozvodovom období,
- okresný súd oboznámi orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately s návrhom jedného z manželov na rozvod, ustanoví úrad práce, sociálnych vecí a rodiny za kolízneho opatrovníka maloletých detí a požiadá o prešetrenie rodinných, bytových a sociálnych pomerov dieťaťa na účely rozhodnutia súdu,
- bývalí manželia a zároveň rodičia maloletých detí hľadajú riešenia celého spektra problematických situácií v čase po rozvode,
- tretí subjekt z prostredia rodiny (škola, lekár, susedia, príbuzní, anonymný oznamovateľ) upozorní orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na porušovanie práv dieťaťa. (Danišková, 2011).

V rámci opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (Zákon č. 305/2005 Z.z., §11, ods.2) na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine a na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov sa pri rozvode rodičov maloletého dieťaťa poskytujú rodine nasledovné služby:

- dieťaťu a jeho rodičom sa poskytne alebo sprostredkuje sociálne poradenstvo,

- rodičom dieťaťa sa odporučí psychologická pomoc v záujme obnovy manželského spolužitia a v záujme predchádzania nepriaznivým vplyvom rozvodu na dieťa,
- dieťaťu sa poskytne alebo zabezpečí potrebná psychologická pomoc aj po rozvode.

§11, odsek 3 zákona o rodine č. 36/2005 Z.z. ustanovuje služby, ktoré majú byť poskytnuté rodine, pokiaľ orgán sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately pri vykonávaní opatrení podľa tohto zákona zistí, že niektorí z členov rodiny potrebujú pomoc, pretože nedokážu riešiť problémy v rodine, konflikty v rodine, či prispôbiť sa novej situácii v rodine. Tými službami sú mediácia, pre uľahčenie riešenia konfliktných situácií v rodine, poskytnutie pomoci prostredníctvom odborných metód práce na prispôsobenie sa novej situácii v rodinnom prostredí a poradensko-psychologickej pomoci rodinám so špecifickým problémom a pri krízových situáciách.

4.1 METODICKÉ VÝCHODISKÁ SOCIÁLNEJ PRÁCE

Pomoc k svojpomoci. Tak by sa dala najjednoduchšie opísať podstata sociálnej práce. Svoje počiatky má už v predkresťanskom období, kedy sa uskutočňovala na dobrovoľníckej rovine. Na profesionálnej úrovni sa začala formovať najmä v Spojených štátoch. Na Slovensku bol vývoj sociálnej práce spomalený vplyvom totalitného režimu, kedy bola sociálna práca degradovaná na byrokratickú úroveň. Po páde tohto režimu, keď sa ukázali všetky zahmlievane problémy, začala sa na našom území opäť formovať na profesionálnej úrovni, najmä priama práca s klientom. V dnešnej dobe sa táto pomerne mladá vedná disciplína ešte stále vyvíja, pribúdajú nové teórie, definície, metódy.

Sociálna práca je špecifická najmä komplexným prístupom ku klientovi, na ktorého hľadí ako na bio-psycho-sociálnu bytosť so všetkými väzbami s prostredím, v ktorom žije a pohybuje sa. „Sociálna práca je vedou o vzťahoch smerom od personality k stále širšiemu celku a späť od celku ku konkrétnej ľudskej osobe.“ (Bielová, In Ondrušová, 2009).

Sociálna práca vystupuje ako pomoc v spôsobe interpretácie sociálnych vzťahov klienta v jeho živote, v reakciách na sociálne situácie vyvolané konkrétnymi sociálnymi zmenami v prostredí. Klienta sociálnej práce vníma a rešpektuje ako jedinca zodpovedného za kvalitu svojho vlastného života a tým narastá dôraz na jeho aktívny prístup a postoj. Pozornosť sa zameriava na rozvíjanie sociálneho potenciálu klienta,

z čoho vyplýva pomoc k svojpomoci. Sociálna práca by mala poskytovať orientáciu v riešení výberu strategických sociálnych rozvojových tendencií, identifikácie dysfunkcií, schopnosť analýzy a porozumenia cieľových konfliktov. Ponára sa do problematiky a spolu s klientom hľadá zmysel riešenia a vlastné riešenia. (Strieženec, 2003).

Strieženec (1996) definuje sociálnu prácu ako: „*odborná disciplína, ktorá špeciálnymi pracovnými metódami zaisťuje sociálnu starostlivosť o človeka na profesionálnom základe. Vychádza zo systému poznatkov mnohých spoločenských vied (psychológie, sociológie, filozofie, etiky, pedagogiky, lekárskech, právnych a ekonomických vied) a aplikuje vedecké poznatky do praktickej činnosti. Zaoberá sa optimálnym fungovaním sociálnych inštitúcií zameraných na starostlivosť, zabezpečenie a pomoc jednotlivcom, skupinám alebo komunitám.*“

Sociálny pracovník je tým prvkom v systéme sociálnej práce, prostredníctvom ktorého sa sociálna práca dostáva ku klientovi sociálnej práce. Je realizátorom úloh praktickej sociálnej práce. (Hangoni, In Ondrušová, 2009).

Definícia sociálneho pracovníka podľa Strieženca (In Ondrušová, 2009) znie: „*Sociálny pracovník je profesionál, ktorý disponuje osobitými predpokladmi, vlastnosťami a schopnosťami. Prispieva k zlepšeniu situácie a nabáda jednotlivca, skupinu, komunitu či spoločnosť k správnym postojom. Snaží sa riešiť a eliminovať poruchy a demotivačné faktory v interakcii so sociálnym prostredím, vedie klienta k vlastnej zodpovednosti, k rozvoju kritického myslenia z hľadiska budúcich potrieb a k účelnému využitiu ľudských zdrojov. Očakávané efekty práce sociálneho pracovníka sa prejavujú v momente nezávislosti sociálneho klienta.*“

Po celý čas práce sa sociálny pracovník riadi Etickým kódexom sociálneho pracovníka, ktorý je súhrnom noriem, ktoré slúžia na usmerňovanie správania sa príslušníkov profesií, organizácií a pomáhajú im riešiť etické dilemy, prispieva k identite profesie, má prezentačnú úlohu a môže byť základom pre kárne konanie. (Cangár, 2005).

4.2 ÚLOHY SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA V POROZVODOVEJ STAROSTLIVOSTI O DIEŤA

Sociálny pracovník disponuje špeciálnymi predpokladmi pre prácu s rodinou. Tým, že sociálny pracovník:

- je schopný indikovať aj významný rodinný problém, hoci rodina príde len s materiálnym problémom,
- je citlivý na sociálne faktory, ktoré sú v pozadí rodinných problémov, chápe súvislosti v línii jedinec, rodina, komunita, širšie sociálne okolie, štát, dokáže zistiť v akých „arénach“ života rodina potrebuje pomoc,
- je odborník na rodinné problémy, ktoré narážajú na nadrodinné sociálne faktory interakcie jedinca so sociálnym prostredím,
- môže robiť priame zásahy v rodine a v sociálnom okolí rodiny,
- poskytuje aj iné formy pomoci, ktoré majú k rodinnému životu priamy vzťah,
- je profesionálne pripravený na komplexný medziodborový prístup pri práci s rodinou a schopný tento prístup manažovať. (Gabura, 2006).

Sociálny pracovník, ktorý rieši problémy súvisiace s rozvodom patrí pod oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately odboru sociálnych vecí úradu práce, sociálnych vecí a rodiny. Pracovníci sa snažia, aby bola zachovaná rodičovská funkcia rozvádzajúcich sa manželov, teda aby neutrpeli deti a nebol negatívne ovplyvnený ich vývoj. Sociálny pracovník sleduje, či je zabezpečená riadna starostlivosť o deti a v konfliktných situáciách podniká opatrenia, aby nebol ohrozovaný život a zdravie maloletých detí.

Sociálna práca pracuje s rodinou v každom období rozvodu. V predrozvodovej fáze sa v prvom rade snaží zistiť, či je možné zachrániť vzťah a manželstvo. V niektorých prípadoch však napriek stratám, ku ktorým dochádza rozpadom rodiny, nie je vždy správne udržiavať manželský zväzok za každú cenu. Obzvlášť, ak je ohrozené zdravie dieťaťa dlhodobým napätím, hádkami, nepriateľstvom. Odborná pomoc má smerovať k riadenému, civilizovanému ukončeniu manželstva, šetrnému k rodičom i deťom. Ide o tzv. psychorozvod, „...dlhodobý sled procesov, počas ktorých sa všetci zúčastnení, manželia i deti, vyrovnávajú so stroskotaním manželstva tak, aby sa zmierňovali straty a vytvárali sa predpoklady k uspokojivému životu po rozvode.“ (Kratochvíl, 2000, s. 207).

Tento proces trvá jeden až tri roky, pričom jeho súčasťou je odpútavanie od partnera a od manželstva, oddelenie skončeného manželstva od naďalej pokračujúceho rodičovstva s ochranou záujmov a duševného zdravia detí a utváranie porozvodovej osobnostnej identity a nového životného štýlu. (Danišková, 2011).

4.2.1 Predrozvodové obdobie

Rozhodovanie o tom, či sa dať rozviesť, alebo nie, je veľmi náročné. Najmä pre toho z manželov, ktorý chce podať návrh na rozvod. Mnohokrát potrebuje radu od odborníka. Môže sa obrátiť na sociálneho pracovníka, ktorý v rámci odborného poradenstva využíva i svoje vedomosti a zručnosti z psychologického odboru a zároveň pomerne často sprostredkúva členom rodiny i priamo pomoc psychológa referátu poradensko-psychologických služieb. (Danišková, 2011).

„Pomáhanie prostredníctvom psychologického náhľadu spočíva v pomoci druhému pochopiť problém, objasniť prečo a kde vznikajú trecie plochy a ukázať možné cesty ako konať.“ (Matoušek et al., 2003, s. 85). Podľa Gardnera (In Danišková, 2011) je hlavnou úlohou terapeuta objasniť manželom to, čo je zdrojom ťažkostí a problémov v ich manželstve. Takto získaná informácia im môže pomôcť v rozhodovaní, či už sa rozhodnú rozviesť alebo nie.

Terapia v predrozvodovom období, ako uvádza Danišková (2011) je cieleňá na dosiahnutie premysleného zodpovedného rozhodnutia, či sa majú manželia snažiť disharmonické manželstvo udržiavať, alebo nie. V tomto období ešte možno dosiahnuť, aby nebol podaný návrh na rozvod, alebo aby bol unáhľene podaný návrh vzatý späť. Podstatným aspektom je i posúdenie doterajšieho fungovania manželstva z hľadiska starostlivosti o deti a dôsledky, ktoré nevyhnutne prinesie rozvod pre manželov a najmä pre ich deti.

4.2.2 V období prebiehajúceho rozvodu

V rozvodom období, teda keď už sa manželia definitívne rozhodli ukončiť manželstvo, plní sociálna práca viacero funkcií. Prvá poloha je terapeutická a táto pomoc je poskytovaná rozvádzajúcim sa manželom, prípadne ich deťom, aby dokázali zvládnuť svoje emócie, aby vyriešili konkrétne problémy spojené s rozvodom spolupracujúcou formou, čo najvýhodnejšie pre obe strany s maximálnym ohľadom na deti. Sociálny pracovník systematicky vedie manželov k tomu, aby uľahčili deťom prechod do novej situácie, umožnili im zachovanie citového vzťahu i úcty k matke i otcovi, aby nestrácali pocit bezpečia a dokázali prekonať prirodzený smútok. (Danišková, 2011).

Hlavným záujmom sociálneho pracovníka je podľa Levickej (2004) práca s dieťaťom. Primárne pozoruje emocionálny stav dieťaťa, jeho schopnosť vyrovnávať sa s rozpadom manželstva rodičov, vzťah k oboj rodičom i rovesnícke vzťahy, školský prospech, a pod. Zisťuje, či je dieťa zanedbávané, či si rodičia plnia svoje povinnosti.

Druhá poloha je stanovená zákonom o rodine, ktorý vymedzuje funkciu kolízneho opatrovníka. Právo zastupovať maloleté dieťa zo zákona o rodine patrí oboj rodičom. Na základe predpokladu, že rodičia sa dohodnú na výkone rodičovských práv a povinností, môže pri bežných veciach za dieťa konať každý z rodičov samostatne, bez nutnosti spoločného konania. V iných než bežných veciach je už potrebné zistiť stanovisko druhého rodiča, či súhlasí s rozhodnutím. Ak by došlo k nezhode, je nutné rozhodnutie súdu. Podľa zákona č. 36/2005 Z.z. o rodine žiadny z rodičov nemôže zastupovať svoje maloleté dieťa, ak ide o právne úkony, pri ktorých by mohlo dôjsť k rozporu záujmov medzi rodičmi a maloletým dieťaťom alebo medzi maloletými deťmi zastúpenými tým istým rodičom navzájom. V takom prípade súd stanoví maloletému dieťaťu kolízneho opatrovníka, ktorý ho bude v konaní alebo pri určitom právnom úkone zastupovať.

„Kolízny opatrovník je procesným opatrovníkom „ad hoc“ pre určité konkrétne konanie alebo pre určitý právny úkon.“ (Interná norma č. IN – 014/2012). Hlavným cieľom opatrovníka je sledovať záujem dieťaťa.

Vo februári roku 2012 vydalo Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny internú smernicu (Interná norma č. IN – 014/2012), v rámci novelizácie zákona o rodine, ktorá definuje, čo je záujmom dieťaťa a upravuje úlohu kolíznych opatrovníkov a postupy, ktoré musia dodržať.

Kolízny opatrovníkom v procese rozvodu je, podľa ustanovenia Sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, Úrad práce sociálnych vecí a rodiny. Ten má zabezpečiť aj poskytnutie alebo sprostredkovanie sociálneho poradenstva, ktoré má smerovať k uvedomeniu rodičov, že napriek rozvodu zostávajú rodičmi a že ich rodičovské vzťahy k dieťaťu treba zachovať a že dieťa má právo na výchovu a starostlivosť oboj rodičov. Z hľadiska záujmu dieťaťa je dôležité, aby odborníci z úradov práce viedli rodičov k vzájomnej spolupráci a k dohode o usporiadaní starostlivosti rodičov o dieťa.

Súd ustanoví kolízneho opatrovníka ešte pred samotným zahájením súdneho pojednávania vo veci rozvodu. Jeho úlohou je okrem iného aj dokazovanie a zisťovanie za účelom zverenia dieťaťa do starostlivosti buď niektorého z rodičov, alebo do striedavej starostlivosti oboj rodičov. Podľa § 20, ods.2, sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej

kurately č. 305/2005 Z.z. kolízny opatrovník „...*pri výkone funkcie kolízneho opatrovníka dieťaťa zisťuje rodinné pomery, bytové pomery a sociálne pomery dieťaťa na účely rozhodnutia súdu.*“ Kolízny opatrovník, podľa odseku 3, § 20, zákona č. 305/2005, potom „...*podáva súdu návrh na úpravu výkonu rodičovských práv a povinností, najmä navrhuje, komu má súd zveriť dieťa do starostlivosti a ako má každý z rodičov prispievať na jeho výživu.*“

Pri rozvode potrebujú členovia rodiny mnohokrát pomoc rozličných odborníkov, ako je psychológ, pedagóg, lekár, právnik a podobne. Na tejto úrovni vystupuje sociálny pracovník ako koordinátor pomoci. Väčšinou vykonáva sociálny pracovník prácu na všetkých úrovniach súčasne, teda je kolíznym opatrovníkom, terapeutom pre dieťa, i koordinátorom pomoci.

4.2.3 V období po rozvode

Vydaním rozsudku vo veci rozvodu sa v mnohých prípadoch práca s rodinou nekončí. Z dôvodu pretrvávania konfliktných situácií a záťažových stavov, rovnako pre rozvedených rodičov ako aj pre deti, sa opakovane stávajú klientmi sociálnej práce.

V porozvodovom období je cieľom terapie stabilizácia a dosiahnutie samostatného životného štýlu, zvládnutie novej situácie, pretrvávajúcich emócií i prípadných neurotických, či depresívnych reakcií. (Kratochvíl, 2000).

Po rozvode sociálny pracovník sleduje, ako dieťa vníma novú situáciu, pomáha mu prekonávať problémy, zisťuje ako prežíva stretnutia s rodičom, s ktorým nebýva. Keďže dieťa je dezorientované, otrásené v istotách, na ktoré sa počas predchádzajúceho života spoliehalo, je potrebné, aby v niekom cítilo oporu. Tou sa môže stať sociálny pracovník, ktorý dieťaťu dodáva istotu, že rodičia ho stále majú radi. Sociálny pracovník sa snaží udržiavať pozitívny obraz oboch rodičov, nič nezatajovať no ani nevnučovať. V prípade nutnosti navrhuje návštevu detského psychológa. (Levická, 2004).

Najčastejšími príčinami, prečo je nutná intervencia členov v rozvedenej rodine, sú:

- nezvládnutie rozvodu pre zranené city a hnev,
- opakované návrhy rodičov na zmenu výchovného prostredia dieťaťa,
- zneužívanie dieťaťa v rodičovskom konflikte, ako je napr. citové vydieranie bývalého partnera, dieťa využívané ako zdroj informácií o bývalom manželovi, vedenie komunikácie výlučne prostredníctvom detí,

- odopieranie kontaktu dieťaťa s rodičom, ktorému nebolo dieťa zverené do starostlivosti, eskalujúce až do syndrómu zavrhnutého rodiča,
- kupovanie si dieťaťa, jeho získavanie výhodami na úkor zodpovednej výchovy,
- manipulatívne správanie detí voči rodičom,
- výchovne problémové správanie dieťaťa ako dôsledok nevhodného rodičovského pôsobenia,
- často neodôvodnené sťažnosti na bývalého manžela poukazujúce na údajné zanedbávanie starostlivosti o dieťa,
- hľadanie vinníkov vo svojom okolí vrátane nepriateľstva voči kolíznemu opatrovníkovi. (Danišková, 2011).

V mnohých prípadoch ide o problémy s komunikáciou, či nechúťou komunikovať, čo prináša množstvo zbytočných konfliktov, ktoré majú nezvratné následky na zdraví rodinného systému. Danišková (2011) vidí riešenie v tzv. porozvodovej mediácii, ktorá by mala slúžiť ako nástroj pomoci k pokojnému kooperatívne rozvodu práve znižovaním napätia vo vzťahoch, vyjednávaním k dosiahnutiu obojstranne prijateľných rozhodnutí, dosiahnutím dohody vo výchove dieťaťa, o styku rodičov s dieťaťom, o platení výživného, či o spôsoboch komunikácie rodičov po rozvode.

Práve pretrvávanie sporov a zlyhávanie komunikácie spôsobuje najväčšie problémy v prispôbovaní sa detí novej porozvodovej situácii. Malo by byť najmä v záujme rodičov, aby ich deti utrpeli rozvodom čo najmenej. Veľakrát sa však deje presný opak, čo zanecháva rany v detskej duši, ktoré si zo sebou nesú do svojho života v dospelosti.

ZÁVER

Rozvod sa stal prirodzenou súčasťou nášho života. V minulosti ľudia zotrvali v nefungujúcich manželstvách najprv kvôli deťom a neskôr zo zvyku, alebo aby na nich ľudia neukazovali prstom. Tiež náboženstvo malo v minulosti veľký vplyv na odcudzovanie rozvodov. Spoločnosť postupne zmenila svoj pohľad na rozvod a to sa prirodzene odzrkadlilo aj na miere rozvodovosti. Sobášnosť mierne klesá a rozvodovosť naopak stúpa. Pozitívne je, že napriek týmto nepriaznivým vyhliadkam manželstva sa ľudia sobášiť chcú.

V súčasnej dobe mnoho párov žije vo zväzku druha a družky s deťmi, nakoľko ukončenie takéhoto vzťahu považujú za jednoduchšie v porovnaní s rozvodom. Ľudia akoby automaticky počítajú s ukončením vzťahu napriek spoločným potomkom.

Faktom zostáva, že rodinné prostredie je dôležité ani nie tak z pohľadu úplnosti, ale z pohľadu funkčnosti a plnenia si základných úloh. Prostredie v ktorom dieťa žije ovplyvňuje kvalitu jeho vzťahov a emočného vývoja. Rodinné prostredie má na dieťa rozhodujúci vplyv.

Cieľom práce bolo vysvetliť dôležitosť fungujúcej úplnej rodiny, informovať o príčinách a miere rozvodovosti a jej vplyve na deti i o možnostiach zverenia dieťaťa do starostlivosti, najmä striedavej starostlivosti oboch rodičov. Môžeme konštatovať, že stanovený cieľ sa nám podarilo splniť.

V rámci odporúčaní pre prax, si myslíme, že striedavá starostlivosť by mala dostať väčšiu príležitosť. Je však potrebné, aby pred samotným nariadením striedavej starostlivosti odborníci (sociálni pracovníci, psychológovia i pedagógovia) pomohli rodičom v spoločnej komunikácii a v schopnosti vychádzať spolu. Bez toho totiž striedavá starostlivosť môže deťom viac ublížiť ako prospieť, nakoľko rodičia ich môžu používať ako nástroj na ubližovanie bývalému partnerovi. Taktiež by rodičia dieťaťa mali byť dohodnutí na pravidlách výchovy, aby nedochádzalo k tomu, že v každom z prostredí bude dieťa vychovávané inak, čo spôsobí v mladšom veku značný zmätok v jeho chápaní pravidiel a príležitosť k zneužívaniu situácie v staršom veku. Je potrebné prihliadať na vzdialenosť bývania rodičov od seba, prostredie oboch domovov a citové a spoločenské väzby dieťaťa.

Aby boli ľudia schopní správne sa rozhodovať pri zakladaní rodiny, mali by byť na tento krok pripravovaní už od školských čias. Myslíme si, že deti by sa už v škole mali

učiť komunikovať, riešiť konflikty, spoznať seba, svoje silné i slabé stránky a akceptovať ostatných. Nielen prednáškou na hodine etickej výchovy, kde im tieto oblasti teoreticky vysvetľujú a poučkami popíšu jednotlivé pojmy. Mali by byť učené hrou a praktickou výchovou. Nemožno sa spoliehať iba na to, že ich to naučia v rodine. Ak si rodina neplní svoje funkcie je potrebné, aby ich to naučil niekto iný.

Hravá forma pri ktorej si to môžu prakticky vyskúšať, pri ktorej nebudú do ničoho nútené a tlačené, im môže ukázať, ako to môže a malo by fungovať. Samozrejme nedá im to návod na šťastný rodinný život, ale môže im to ukázať správny smer. Veď predsa ak ľudia vedia riešiť konflikty a nie z nich iba utekať, tak nevidia rozvod ako jediné riešenie nefungujúceho vzťahu v rodine.

Dieťa by malo vedieť aké sú jeho práva a povinnosti i o možnosti požiadať o pomoc pri ochrane svojich práv a záujmov, na koho sa môže obrátiť, keď potrebuje pomoc. Mnohé deti nič také ani netušia. Takéto informácie by im mali byť poskytnuté v škole s ohľadom na ich vek a rozumovú vyspelosť formou seminárov alebo diskusií s odborníkmi – najlepšie z oblasti sociálnej práce.

Veríme, že práca bude prínosom pre všetkých ľudí, nielen odborníkov ale i laikov, ktorí sa zaoberajú problematikou rozvodov, či uvažujú o rozvode.

Partneri, ktorí sa rozhodnú vstúpiť do manželstva a zmeniť sa z páru na rodinu alebo založiť rodinu bez „papieru“, by mali byť pripravení na pestovanie rastliny zvanej „fungujúca rodina“. Každú rastlinu treba pravidelne zalievať, hnojiť, s láskou sa o ňu starať. Takisto o vzťah a lásku v rodine sa treba pravidelne starať, aby nevyhasla a nevyschla. Rovnako partneri medzi sebou ako aj s deťmi musia vedieť komunikovať, riešiť konflikty, dôverovať si a samozrejme milovať jeden druhého. Celá rodina pestuje spolu túto rastlinu a jedného dňa sa od nej oddelia samostatné nové výhonky, ktoré sa zakorenia ako nová existencia. Tak ako jedného dňa deti opustia teplo rodinného krbu a založia si svoju vlastnú rodinu. A z pôvodnej si odnášajú vzor fungovania a spolunažívania. Ak chceme aby fungovala rodina našich potomkov, musí fungovať aj tá naša. Nefunkčnosť rodiny zanecháva na deťoch viditeľné aj neviditeľné trvalé následky, ktoré si so sebou ponosú ako kríž celý život.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- 10 dôvodov prečo sa rozviest'*. 2009. [online]. [citované 2012-02-17]. Dostupné na internete: <<http://www.rozvod-rozchod.sk/10-dovodov-preco-sa-rozviest/d-1035/p1=1056>>.
- BUJNOVÁ, E. 2005. *Príprava na rodinný život v rodinnom a školskom prostredí*. Nitra : PF UKF v Nitre, 2005. 138 s.
- CANGÁR, M. et al. 2005. *Osobnosť sociálneho pracovníka a manažment: študijný text č.3*. Bratislava: SOCIA, 2005. ISBN: 80-967908-7-0. s. 21-85.
- DANIŠKOVÁ, A. 2011. Sociálna práca s rodinou v procese rozvodu. In *Sociálna patológia rodiny. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. s. 64-71. ISBN 978-80-8132-000-2.
- DIATKA, C. 2001. *Etika a súčasnosť*. Nitra : UKF, 2001. 154 s. ISBN 80-8050-493-8.
- DE MAN, J. P. 2009. *Zájem dítěte v rozvodové praxi*. Belgicko: Institut européen pour l'intérêt de l'enfant, 2009.
- Dohovor o právach dieťaťa Zbierka zákonov č. 104/1991
- DUNOVSKÝ, J. et al. 1999. *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*. Praha : GradaPublishing, 284 s. ISBN 80-7169-254-9.
- FUKUYAMA, F. 2005. *Velký rozvrat*. Bratislava : Agora, 2005. 344 s. ISBN 80-969394-1-6. 5. časť, Osobitná úloha žien, s. 113 – 133.
- GABURA, J. 2006. *Sociálna práca s rodinou*. Bratislava : Občianske združenie sociálna práca, 2006. 60 s.
- GARDNER, R.A. 1996. *Syndrom zavrženého rodiča*. Praha: MPSV, 1996.

- HARKOTOVÁ, S. 2010. *Dieťa po rozvođe rovným dielom? Možné komplikácie*. [online]. [citované 2012-25-2]. Dostupné na internete: < <http://aktualne.atlas.sk/dieta-po-rozvođe-rovnym-dielom-mozne-komplikacie/slovensko/spolocnost/>>.
- HAŠKOVÁ, H. 2009. *Fenomén bezdetnosti*. Praha : SLON, 2009. 264 s. ISBN 978-80-7419-020-9.
- HURAJT, M. 2011. *Rozvod a úprava práv a povinností rodičov k maloletým deťom*. [online]. [citované 2011-14-12]. Dostupné na internete: < <http://www.hurtaj.sk/rozvod.html>>.
- Interná norma ústredia práce sociálnych vecí a rodiny č. IN – 014/2012.
- KOŠTA, J. 2004. *Sociológia*. 3. vydanie. Bratislava : Ekonóm, 2004. 168 s. ISBN 80-225-1819-0. 13. časť, Rodina a manželstvo, s. 111 – 119.
- KRATOCHVÍL, S. 2000. *Manželská terapie*. Praha: Portál, 2000. 255 s. ISBN 80-7367-048-8.
- LACA, S. 2011. Rodina ako primárne prostredie v spoločnosti. In *Prohuman*. [online]. [citované 2012-02-15]. ISSN 1338-1415. Dostupné na internete: <<http://prohuman.sk/socialna-praca/rodina-ako-primarne-prostredie-v-spolocnosti>>.
- LANGMEIER, J. – KREJČÍROVÁ, D. 2006. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydanie. Praha : Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- LEVICKÁ, J. A KOL. 2004. *Sociálna práca s rodinou I*. Trnava: FzaSP TU, 2004. 177 s. ISBN 80-89074-93-6.
- MATĚJČEK, Z. 1997. *O rodine vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1997. 118 s. ISBN 780-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. 2002. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. 128s. ISBN: 80-247-0332-7.

- MATOUŠEK, O. et al. 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-71785-48-2.
- MATOUŠEK, O. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 288s. ISBN: 80-71785-49-0.
- MOŽNÝ, I. 2002 *Sociologie rodiny*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
- MOŽNÝ, I. 2008. *Rodina a společnost*. 2. vydanie. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. 324 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
- ONDRUŠOVÁ, Z. et al. 2009. *Základy sociální práce*. Brno: MSD Brno, 2009. 139s. ISBN 978-80-7392-109-5.
- PELTOVÁ, N. 1995. *Umenie komunikovať bez zábran*. Vrútky: Advent Orion, 1995. 189 s. ISBN 80-88960-21-5.
- PLAŇAVA, I. 2000. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Praha: Doplněk, 2000. 296 s. ISBN 80-7239-039-2.
- PLAŇAVA, I. 1994. *Jak se nerozvést*. Praha : Grada Publishing, 1994, 120s. ISBN 80-7169-129-1.
- PREKOPOVÁ, J. 1996. *Malý tyran*. 2. vyd. Praha: Portál, 1996. 155s. ISBN 80-7178-095-2.
- PRŮCHA, J. – WALTEROVÁ, E. – MAREŠ, J. 2008. *Pedagogický slovník*. 4. vydanie. Praha: Portál, 2008. 322s. ISBN 978-80-7367-4.
- PRŮCHOVÁ, B. – NOVÁK, T. 2004. *Ako přežít rozvodové peklo*. Brno : Jota, 2004. 197 s. ISBN 80-85529-10-6.

- Rozvod a úprava rodičovských práv a povinností*. 2010. [online]. [citované 2012-02-24].
Dostupné na internete: <<http://www.e-pravo.sk/articles/view/36/rozvod-a-uprava-rodicovskych-prav-a-povinnosti>>.
- SOBOTKOVÁ, I. 2007. *Psychologie rodiny*. 2. vydanie. Praha : Portál, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
- STRIEŽENEC, Š. 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava : AD, 1996. 255 s. ISBN 80-967589-0-X.
- STRIEŽENEC, Š. 2003. Poznámky k teórii a metodológii sociálnej práce. In *Sociálna práca*. ISSN 1213-624, 2003, roč. II., č.3/2003, s. 49-61.
- ŠRAJER, J. - MUSIL, L. 2008. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Brno : Albert, 2008. 150 s. ISBN 978-80-7326-145-0.
- ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. 2012. *Základné charakteristiky obyvateľstva (absolútne údaje)*. [online]. 2011-09-20. [citované 2012-01-10]. Dostupné na internete : <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=1686>>.
- TEYBER, E. 2007. *Děti a rozvod*. Praha : Návrat domů, 2007. 227 s. ISBN 978-80-7255-163-7.
- TURČEK, K. 2003. *Psychopatologické a sociálno-patologické prejavy detí a mládeže*. 2. vydanie. Bratislava : Iris, 2003. 168 s. ISBN 80-88778-99-9.
- VAŇO, B. 2005. *Európska populačná konferencia 2005, Demografické výzvy pre sociálnu kohéziu*, Strasbourg, 7.–8.4.2005 [online]. [citované 2012-02-23]. Dostupné na internete: <<http://www.infostat.sk/vdc/pdf/EPC2005.pdf>>.

VAŇO, B., 2011. Populačný vývoj na Slovensku. In : *Statistika&My*. [online]. [citované 2012-02-17]. Ročník 1., č. 9/2011, s. 11-13, ISSN 1804-7149. Dostupné na interente: <[http://www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/1E0023EBB2/\\$File/1804110911_13.pdf](http://www.scitani.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/1E0023EBB2/$File/1804110911_13.pdf)>

VESELÁ SAMKOVÁ, K. 2004. Trendy rozhodování soudů ve věcech svěřeni dětí do péče jednoho z rodičů. In *Právo a rodina*, 2004, č.2 : str. 8.

VÝROST, J. – SLAMĚNÍK, I., 1998. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha : Portál, 1998. 384 s. ISBN 80-7178-296-6.

WARSHAK, R. 1992. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: MPSV, 1992. 264s. ISBN 80-855229-16-5.

Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.